

Załącznik do uchwały nr
z dn. 2012 r.

Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

aktualizacja na rok 2012

**Wydział Strategii i Zarządzania Projektami
Urzędu Miasta w Tomaszowie Mazowieckim**

SPIS TREŚCI:

I.	Obszar i czas realizacji Planu Rozwoju Lokalnego	6
1.	Okres planowania na lata 2008 – 2013	6
2.	Okres planowania na lata 2013 – 2020	10
II.	Aktualna sytuacja społeczno-gospodarcza	
	na obszarze objętym Planem Rozwoju Lokalnego	11
1.	Podstawowe dane dotyczące obszaru	11
1.1.	Położenie	11
1.2.	Powierzchnia	13
1.3.	Ludność	13
1.4.	Środowisko przyrodnicze	13
1.5.	Rys historyczny	15
1.6.	Rys kulturowy	19
2.	Zagospodarowanie przestrzenne	21
2.1.	Infrastruktura techniczna	23
2.1.1.	Drogi i komunikacja	23
2.1.2.	Sieć ciepłownicza	24
2.1.3.	Sieć wodociągowa	24
2.1.4.	Sieć energetyczna	25
2.1.5.	Sieć gazownicza	25
2.1.6.	Sieć kanalizacyjna i oczyszczanie ścieków	25
2.1.7.	Gospodarka odpadami	26
2.1.8.	Dostęp do usług pocztowych, telefonii i Internetu	26
2.2.	Własność nieruchomości	26
2.3.	Stan obiektów dziedzictwa kulturowego	27
2.4.	Uwarunkowania ochrony środowiska	29
3.	Sfera społeczna	31
3.1.	Sytuacja demograficzna i społeczna	31
3.2.	Warunki i jakość życia mieszkańców	33

3.2.1.	Zasoby mieszkaniowe	33
3.2.2.	Bezpieczeństwo publiczne	34
3.3.	Oświata i edukacja	35
3.4.	Opieka zdrowotna	36
3.4.1.	Stan zdrowia mieszkańców	36
3.4.2.	Placówki opieki zdrowotnej	37
3.5.	Określenie grup społecznych wymagających wsparcia	37
3.6.	Informacje o organizacjach pozarządowych	39
3.7.	Rynek pracy	40
4.	Sfera ekonomiczna	41
4.1.	Gospodarka	41
4.1.1.	Struktura branżowa	42
4.1.2.	Otoczenie biznesu	43
4.2.	Turystyka	44
4.2.1.	Zaplecze noclegowe	45
4.2.2.	Wybrana oferta turystyczno – rekreacyjna miasta	45
5.	Identyfikacja najważniejszych problemów	47
5.1.	Problemy sfery społecznej	47
5.2.	Problemy ekonomiczne	50
5.3.	Problemy zagospodarowania przestrzennego	50
5.4.	Analiza SWOT	52
III.	Cele strategiczne i operacyjne rozwoju lokalnego	56
1.	Misja i wizja	56
2.	Cele strategiczne i operacyjne	57
3.	Analiza SMART	60
IV.	Zadania zmierzające do poprawy sytuacji na obszarze realizacji Planu	62
1.	Zmiany w strukturze gospodarczej	62
2.	Zmiany w sposobie użytkowania terenu	62

3.	Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury	62
4.	Poprawa stanu środowiska	62
5.	Poprawa stanu środowiska kultury i oświaty	63
6.	Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców	63
V.	Realizacja zadań inwestycyjnych zmierzających do poprawy sytuacji na obszarze realizacji Planu	65
1.	Planowane zadania inwestycyjne	65
2.	Zadania planowane do realizacji po roku 2013	74
VI.	Powiązanie zadań realizowanych w ramach Planu Rozwoju Lokalnego innymi działaniami realizowanymi na terenie powiatu/województwa	75
1.	Plany działań na poziomie powiatu	75
2.	Plany działań na poziomie województwa	76
VII.	Oczekiwane wskaźniki efektów realizacji Planu Rozwoju Lokalnego	78
VIII.	Plan finansowy na lata 2008 – 2013	81
1.	Budżet jednostki samorządu terytorialnego	81
1.1.	Budżet za lata 2004 – 2010	81
1.2.	Prognoza budżetowa do roku 2017	82
2.	Inne źródła finansowania	83
IX.	System wdrażania	84
1.	Jednostki odpowiedzialne za koordynację działań	84
2.	Podmioty odpowiadające za realizację działań	84
3.	Harmonogram realizacji zadań	85

X. Sposoby monitorowania, oceny i komunikacji	86
1. System monitorowania Planu Rozwoju Lokalnego	86
2. Sposoby oceny Planu Rozwoju Lokalnego	86
3. Sposoby inicjowania współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi	87
4. Działania informacyjne i promocja Planu Rozwoju Lokalnego	88
Załącznik I	89
Raport monitoringowy z realizacji projektu	
Załącznik 2	91
Tabela ewaluacyjna	

I

Obszar i czas realizacji Planu Rozwoju Lokalnego

Plan Rozwoju Lokalnego jest dokumentem wspierającym zarządzanie jednostką samorządu terytorialnego. Zawiera odniesienia do Strategii Rozwoju, planującej działania w sferze społecznej i gospodarczej, poszerzone o aspekty finansowe i sposoby ich wykorzystywania oraz o plany inwestycyjne zgodne z Wieloletnim Planem Inwestycyjnym dla danej jednostki. Celem Planu jest koordynacja zaplanowanych działań, poprzez przyporządkowanie ich do poszczególnych jednostek i podmiotów funkcjonujących na terenie jednostki samorządu terytorialnego oraz przygotowanie harmonogramu ich wdrażania.

„Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013” w swojej strukturze zbliżony jest do propozycji nakreślonych przez Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, zawartych w „Zintegrowanym Programie Operacyjnym Rozwoju Regionalnego. Uzupełnienie Programu” i oparty na dokumentach przyjętych przez Komitet Monitorujący ZPORR z dnia 16 kwietnia 2004 roku oraz przez Zespół Przygotowawczy Komitetu Integracji Europejskiej z dnia 20 kwietnia 2004 roku, przewidujących określony układ oraz zawartość Planu Rozwoju Lokalnego.

Tomaszowski Plan Rozwoju Lokalnego powstał w oparciu o Załącznik do Uchwały Nr 424/08 Zarządu Województwa Łódzkiego z dnia 9 kwietnia 2008 roku, określający „Zasady przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2013”, zaktualizowany we wrześniu 2010 roku.

1. Okres planowania na lata 2008 – 2013

„Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013” powstał w oparciu o cele strategiczne i operacyjne rozwoju Miasta, nakreślone w dokumencie „**Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Tomaszowa Mazowieckiego 2008 – 2022**”, przyjętej jednogłośnie Uchwałą Rady Miejskiej Nr XXV/194/08 z dnia 2 kwietnia 2008 roku. Strategia ta powstała przy udziale mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego, przedstawicieli Rady Miejskiej oraz pracowników Urzędu Miasta, którzy w okresie wiosna – lato 2007 roku, w ramach

spotkań czterech zespołów roboczych przedstawili projekt Strategii Sukcesu, który był następnie przedmiotem konsultacji społecznych oraz przedmiotem prac Komisji merytorycznych Rady Miejskiej. Strategia Rozwoju Miasta przewiduje na najbliższy okres, to jest na lata 2008 – 2013, następujące obszary działania:

- **uczynienie Miasta miejscem przyjaznym dla mieszkańców i gości**, w tym:
 - 1) rozwiązanie problemów społecznych,
 - 2) zwiększenie aktywności fizycznej,
 - 3) upowszechnianie kultury i oświaty,
- **wspieranie aktywnych i kreatywnych**, w tym:
 - 1) promocję Miasta,
 - 2) wspieranie ludzi przedsiębiorczych i innowacyjnych,
 - 3) tworzenie oferty inwestycyjnej,
- **uczynienie Miasta funkcjonalnym**, to znaczy:
 - 1) wskazanie planowanych i potencjalnych inwestycji,
 - 2) przekształcenie centrum Miasta,
- **budowanie świadomego obywatelstwa**, czyli:
 - 1) upowszechnianie standardów i świadomości zbiorowości lokalnej,
 - 2) polepszanie warunków dla podnoszenia wiedzy i kompetencji.

Pierwszym elementem realizacji Strategii Rozwoju Tomaszowa Mazowieckiego było przyjęcie – ponownie jednogłośnie – Uchwałą Rady Miejskiej Nr XVIII/244/08 z dnia 26 czerwca br. „**Wieloletniego Planu Inwestycyjnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013**”. Projekt tego dokumentu powstał przy udziale mieszkańców Tomaszowa, przedstawicieli Rady Miejskiej oraz pracowników wydziałów merytorycznych Urzędu Miasta, którzy w okresie od września do listopada 2007 roku składali wnioski inwestycyjne. Wnioski te, w okresie od grudnia 2007 do kwietnia 2008 roku poddane były ocenie formalnej i merytorycznej oraz konsultowane były pod kątem możliwości uzyskania dofinansowania ze środków europejskich oraz innych źródeł. Wieloletni Plan Inwestycyjny Miasta zawiera listę zadań, z których część jest kontynuacją inwestycji z lat ubiegłych lub stanowi efekt wdrożonych programów długoterminowych. W dokumencie wymienia się także zadania, które w najbliższej przyszłości stanowią wyzwanie dla władz Tomaszowa Mazowieckiego i zadecydują o wizerunku Miasta.

Od 1 stycznia 2011 roku, w związku ze zmianami wprowadzonymi znowelizowaną Ustawą o Finansach Publicznych, jednostki samorządu terytorialnego zobligowane zostały do przyjęcia Wieloletniej Prognozy Finansowej – dokumentu wspomagającego i racjonalizującego zarządzanie finansami publicznymi. Prognoza ta przejęła w znacznej części zadania Wieloletniego Planu Inwestycyjnego.

Tomaszów Mazowiecki nie posiada w chwili obecnej *Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego*, a ład przestrzenny opiera na „**Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta**” przyjętym Uchwałą nr LI/445/09 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z dnia 18 grudnia 2009 roku. oraz na 52 cząstkowych planach miejscowych, obejmujących 4,02 % powierzchni Miasta. W październiku 2011 roku Rada Miejska podjęła uchwały o przystąpieniu do opracowania 4 cząstkowych planów miejscowych, które obejmą najważniejsze dla rozwoju Tomaszowa obszary, tj. Centrum: Plac Tadeusza Kościuszki i Alei Marszałka Józefa Piłsudskiego, rejon ulic: Ujezdzka, Warszawska, Zawadzka i Milenijna, rejon ul. Konstytucji 3 Maja oraz rejon od ul. Opoczyńskiej do terenów kolejowych.

W sferze społecznej rozwoju Tomaszowa Mazowieckiego Uchwałą nr XXXII/283/08 Rady Miejskiej Tomaszowa Mazowieckiego z dnia 29 października 2008 roku przyjęto „**Strategię Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2008 – 2015**”, w ramach której planowane są działania w obszarach dotyczących:

- osób zagrożonych wykluczeniem społecznym,
- rodziny, dzieci i młodzieży,
- seniorów,
- mieszkalnictwa,
- osób niepełnosprawnych,
- problematyki prozdrowotnej.

Rozpatrywany w szerokim kontekście „Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013” spójny jest swoim obszarem oddziaływania oraz czasem realizacji z najważniejszymi dokumentami strategicznymi, planistycznymi i wspomagającymi zarządzanie, uchwalonymi i obowiązującymi na poziomie Unii Europejskiej i Polski. W kolejności są to:

- **Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 roku,** ustanawiające przepisy ogólne **dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności**, w którym określa się jako cel główny spójność gospodarczą i społeczną Unii Europejskiej, rozumianą jako harmonijny, zrównoważony i trwały wzrost Wspólnoty,
- **Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013, wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie – Narodowa Strategia Spójności z 1 sierpnia 2006 roku** definiujący cele rozwoju kraju jako:
 - 1) poprawa jakości funkcjonowania instytucji publicznych oraz rozbudowa mechanizmów partnerstwa,
 - 2) poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej,
 - 3) budowa i modernizacja infrastruktury technicznej i społecznej mającej podstawowe znaczenie dla wzrostu konkurencyjności Polski i jej regionów,
 - 4) podnoszenie konkurencyjności i innowacyjności przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczości o wysokiej wartości dodanej oraz rozwój sektora usług,
 - 5) wzrost konkurencyjności polskich regionów i przeciwdziałanie ich marginalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej,
 - 6) wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich.
- **Strategia Rozwoju Kraju** ogłoszona w listopadzie 2006 roku, kreśląca wizję Polski w perspektywie 2015 roku i określająca priorytety rozwoju w postaci:
 - 1) wzrostu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki,
 - 2) poprawy stanu infrastruktury technicznej i społecznej,
 - 3) wzrostu zatrudnienia i podniesieniu jego jakości,
 - 4) budowy zintegrowanej wspólnoty społecznej i jej bezpieczeństwa,
 - 5) rozwoju obszarów wiejskich,
 - 6) rozwoju regionalnego i podniesienia spójności terytorialnej.
- **Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 roku o zasadach prowadzenia polityki rozwoju,** według której rozwój to „zespół wzajemnie powiązanych działań podejmowanych i realizowanych w celu zapewnienia trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz spójności społeczno-gospodarczej

i terytorialnej w skali krajowej, regionalnej i lokalnej”; ustawa ta precyzuje 15 obszarów oddziaływania:

- 1) ochrona środowiska,
- 2) ochrona zdrowia,
- 3) promocja zatrudnienia, w tym przeciwdziałanie bezrobociu, łagodzenie jego skutków i aktywizacja bezrobotnych,
- 4) rozwój kultury, kultury fizycznej, sportu i rekreacji,
- 5) rozwój miast i obszarów metropolitarnych,
- 6) rozwój obszarów wiejskich,
- 7) rozwój nauki i zwiększanie innowacyjności gospodarki,
- 8) rozwój zachowań prospołecznych wspólnot lokalnych oraz budowy i umacniania struktur społeczeństwa obywatelskiego,
- 9) rozwój zasobów ludzkich, w tym podnoszenie poziomu wykształcenia i wzrost kwalifikacji oraz zapobieganie wykluczeniu społecznemu,
- 10) stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy,
- 11) tworzenie i modernizacja infrastruktury społecznej i technicznej,
- 12) wspieranie i unowocześnianie instytucji państwa,
- 13) wspieranie rozwoju przedsiębiorczości,
- 14) wspieranie wzrostu gospodarczego,
- 15) zwiększanie konkurencyjności gospodarki,

2. Okres planowania na lata 2013 – 2022

Rozwój Tomaszowa Mazowieckiego po zakończeniu okresu planowania 2008 – 2013 kreśli „**Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Tomaszowa Mazowieckiego 2008 – 2022**”, zawierająca dziesięcioletnią wizję Miasta, w której zakłada się kontynuację zadań w strefie społecznej, gospodarczej i funkcjonalno – przestrzennej. Otwarty i dynamiczny charakter Strategii Rozwoju Miasta pozwala na jej modyfikację w przypadku pojawienia się nowych szans rozwojowych.

W szerokim kontekście rozwój Tomaszowa Mazowieckiego po 2013 roku należy odnosić do projektowanych dokumentów strategicznych i planistycznych Unii Europejskiej i Polski, które kładą nacisk na rozwój kapitału ludzkiego oraz racjonalizację wykorzystywania zasobów naturalnych i ochronę środowiska.

II

Aktualna sytuacja społeczno-gospodarcza na obszarze objętym Planem Rozwoju Lokalnego

Poniżej przedstawiono dane wyjściowe do analizy na potrzeby przygotowania Planu Rozwoju Lokalnego, dotyczące lat 2004 – 2007 oraz aktualizację danych dostępnych na stronie www.stat.gov.pl na dzień 31 grudnia 2010 r.

1. Podstawowe dane dotyczące obszaru

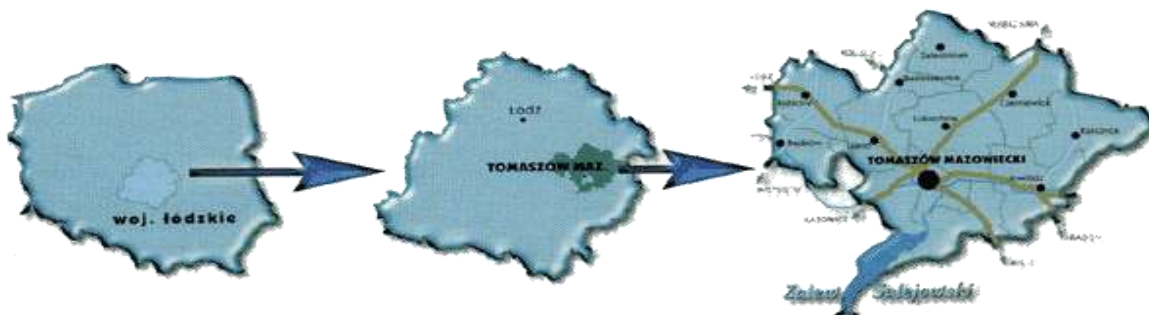
1.1. Położenie

Tomaszów Mazowiecki to gmina miejska położona u ujścia rzeki Wolbórki do Pilicy, na Równinie Piotrkowskiej, sąsiadującej ze Wzgórzami Opoczyńskimi, a wchodzącej w skład Wzniesień Południowomazowieckich. Przez Miasto przepływa pięć rzek i rzeczek: Pilica, Wolbórka, Czarna - Bielina, Piasecznica i Lubochenka. Centralna część Miasta leży na wysokości 179 m n.p.m., natomiast najniższej położona jest Brzustówka - Nowy Port 153 m n.p.m. Położenie geograficzne miasta wyznaczają współrzędne 20°01' długości geograficznej wschodniej i 51°31' szerokości geograficznej północnej.

Rys. 1. Położenie Tomaszowa Mazowieckiego na mapie Polski

Miasto Tomaszów Mazowiecki znajduje się w województwie łódzkim i jest stolicą powiatu tomaszowskiego, obejmującego swoimi granicami 10 gmin

Rys. 2. Położenie Tomaszowa Mazowieckiego w województwie łódzkim

Tomaszów Mazowiecki jest istotnym węzłem komunikacyjnym. Przebiega tędy międzynarodowa droga E-67 łącząca Warszawę poprzez Wrocław z Pragą (droga krajowa nr 8), droga krajowa nr 48 Tomaszów Mazowiecki - Białobrzegi oraz droga wojewódzka numer 713 Łódź – Opoczno. Nie mniejsze znaczenie mają przebiegające tędy linie kolejowe Koluszki – Skarżysko Kamienna i Tomaszów Mazowiecki – Radom, mające bezpośrednie połączenie z Centralną Magistralą Kolejową.

Rys. 3. Układ komunikacyjny w okolicy Tomaszowa Mazowieckiego

Układ komunikacyjny w okolicy Miasta pozwala na łatwy dostęp do głównych ośrodków administracyjnych i gospodarczych Polski: Warszawy – 110 km, Łodzi – 54 km, Katowic – 180 km. W zasięgu godziny jazdy znajdują się także porty lotnicze osobowe i towarowe: Warszawa Okęcie – 114 km i Łódź Lublinek – 57 km.

1.2. Powierzchnia

Powierzchnia Miasta wynosi około 4 130 ha (41 298 km²), w tym 519 ha zajmują lasy, 540 ha trwale użytki zielone, 53 ha nieużytki różnego typu, 52 ha parki i tereny przeznaczone na parki. Osobną kategorię stanowią użytki rolne, których ogólna powierzchnia w Mieście wynosi 1 763 ha, w tym 1 215 ha to grunty orne, 19 ha sady, 269 ha łąki oraz 260 ha pastwiska. Powyższa struktura pozwala zaliczyć Tomaszów Mazowiecki do miast o znacznym potencjale turystycznym.

1.3. Ludność

Liczba ludności w Tomaszowie Mazowieckim znajduje się w trendzie malejącym.

Tabela nr 1. Liczba ludności

Rok	Ludność ogółem	Mężczyźni	Kobiety
2004	67 654	31 845	35 809
2005	67 423	31 706	35 717
2006	67 087	31 481	35 606
2007	66 755	31 245	35 510
2008	66 370	31 ,39	35 331
2009	66 006	30 837	35 169
2010	65 589	30 636	34 953

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

1.4. Środowisko przyrodnicze

Na atrakcyjność środowiska przyrodniczego Tomaszowa Mazowieckiego i jego okolic wpływają duże kompleksy leśne, parki krajobrazowe, rzeki i zbiorniki wodne oraz rezerwaty przyrody. Ważnym elementem krajobrazu Tomaszowa Mazowieckiego jest rzeka Pilica. Jej silnie meandrujące koryto tworzy wiele malowniczych wysp, rozlewisk i zakoli. Jest ona jedną z najszybszych nizinnych rzek Europy, co sprzyja organizowaniu na niej spływów kajakowych.

Istotnymi elementami środowiska przyrodniczego są również znajdujące się na terenie powiatu tomaszowskiego: Zalew Sulejowski, Ośrodek Hodowli Żubrów w Smardzewicach, rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła”, Groty Nagórzyckie oraz Sulejowski Park Krajobrazowy i Spalski Park Krajobrazowy.

Zalew Sulejowski jest sztucznym zbiornikiem, który powstał w latach 1969 – 1973 przez spiętrzenie Pilicy zaporą zlokalizowaną w 137,1 km rzeki. Ogólna powierzchnia tego akwenu wynosi 19,8 km², co plasuje go na jednym z czołowych miejsc wśród sztucznych zbiorników w Polsce. Zbiornik ten leży w granicach Sulejowskiego Parku Krajobrazowego, na terenie gmin: Tomaszów Mazowiecki, Wolbórz, Sulejów i Mniszków. Od strony wschodniej i północno-zachodniej otaczają go zwarte kompleksy borów sosnowych, a sam zbiornik jest siedliskiem wielu gatunków ptaków i ryb.

W odległości około 12 km od Miasta znajduje się Ośrodek Hodowli Żubrów w Smardzewicach, który jest jedną z najstarszych placówek tego typu w Polsce. Obecnie zajmuje on powierzchnię 72,4 ha. W 2002 r. na jego terenie została wydzielona kwatery pokazowa żubrów dla celów edukacyjnych i turystycznych. Liczebność stada hodowlanego według stanu na dzień 31.12.2010 r. wynosi 17 sztuk. Ośrodek ten ma dużą wartość przyrodniczą także z uwagi na położenie w starodrzewiu (powyżej 120 lat) sosnowo-dębowym z domieszką brzozy, grabu i olszy, w otulinie Spalskiego Parku Krajobrazowego. Teren tego ośrodka wraz z otaczającymi go lasami znajduje się na projektowanym obszarze Natura 2000 pod nazwą Lasy Smardzewickie.

W południowo – wschodniej części Tomaszowa Mazowieckiego znajduje się rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła”. Położony jest on w dolinie Pilicy, na jej prawym brzegu, w otulinie Sulejowskiego Parku Krajobrazowego i zajmuje powierzchnię około 29 ha. Został on utworzony w 1961 roku w celu ochrony krasowych źródeł oraz bogatej fauny i flory. Źródła stanowią dwa wywierzyska oddzielone od siebie wyspą. W każdym pulsuje po kilkanaście minigejzerów. Wytryskająca z nich woda przybiera niebiesko – błękitno – zieloną barwę. Rezerwat jest również ostoją 75 gatunków ptaków. W bezpośrednim sąsiedztwie rezerwatu Niebieskie Źródła, znajduje się „Skansen Rzeki Pilicy”, który został utworzony w 1999 roku z inicjatywy władz Tomaszowa Mazowieckiego oraz Stowarzyszenia Przyjaciół Pilicy i Nadpilicza. Ma on na celu dokumentowanie i popularyzowanie bogatego dziedzictwa przyrodniczego, historycznego oraz kulturowego Pilicy i jej dopływów.

Ważnym obiektem przyrodniczym jest również stanowisko dokumentacyjne „Groty Nagórzyckie”, na którego terenie, po zakończeniu robót polegających przede wszystkim na zabezpieczeniu wyrobisk skalnych, powstanie szlak turystyczny.

Najcenniejsze zjawiska i obiekty przyrodnicze okolic Tomaszowa Mazowieckiego chronione są na terenie dwóch parków krajobrazowych: Sulejowskiego

Parku Krajobrazowego oraz Spalskiego Parku Krajobrazowego, których otuliny zewnętrzne obejmują teren miasta Tomaszowa Mazowieckiego.

Sulejowski Park Krajobrazowy, który został utworzony w 1994 roku swoim zasięgiem obejmuje dolinę rzeki Pilicy wraz z terenami przyległymi. Zajmuje on powierzchnię 17 030 ha, a wraz z otuliną zewnętrzną – 53 760 ha. Na terenie tego parku oraz jego otuliny znajduje się 11 rezerwatów przyrody, a ponadto projektowane jest utworzenie kolejnych 5 rezerwatów.

Spalski Park Krajobrazowy, który został utworzony w 1995 roku, zajmuje powierzchnię 13 110 ha, a wraz z otulinami wewnętrznymi i zewnętrzną – 37 224 ha. Przeważają tu tereny leśne, ale znaczny udział mają również użytki rolne. Na terenie tego parku oraz jego otulin znajduje się 6 rezerwatów przyrody.

1.5. Rys historyczny

Wykopaliska archeologiczne wskazują, że teren zajmowany obecnie przez miasto Tomaszów Mazowiecki był gęsto zamieszkały już w okresie prehistorycznym. Jednak mające potwierdzenie w dokumentach początki osadnictwa na terenie Tomaszowa Mazowieckiego sięgają późnego średniowiecza. W okresie tym dzisiejszy obszar miasta leżał w granicach trzech krain historycznych: ziemi łęczyckiej, ziemi sieradzkiej i Małopolski. Powstały wtedy osady wiejskie, które obecnie znajdują się w granicach administracyjnych miasta: Starzyce, Brzustówka, Nagórzyce i Białostrzegi.

Za początek Tomaszowa Mazowieckiego uważa się rok 1788, kiedy nad rzeką Wolbórką powstała niewielka osada, w której zamieszkali pracownicy zatrudnieni przy wytopie żelaza w wielkim piecu hutniczym, zbudowanym przez właściciela okolicznych dóbr - hrabiego Tomasza Ostrowskiego. Osadę umiejscowiono w pobliżu wielkiego pieca, w rejonie dzisiejszej ulicy Tkackiej. Liczyła ona kilkanaście domów i początkowo zwano ją Kuźnicami Tomaszowskimi.

W związku ze spadkiem dochodowości dóbr, nastawionych wówczas na rolnictwo i hutnictwo, Antoni Ostrowski postanowił wzorem innych właścicieli ziemskich zainwestować w rozwój włókiennictwa. W końcu 1822 roku przybyli do Tomaszowa pierwsi osadnicy, głównie sukiennicy z terenu Saksonii i Dolnego Śląska. W 1830 roku Tomaszów miał już 4345 mieszkańców. Powstała wtedy znaczna liczba zakładów produkcyjnych nastawionych głównie na wytwarzanie tkanin wełnianych i półproduktów do nich. Największymi z nich były dwie zmechanizowane przędzalnie, wykorzystujące wody Wolbórki do napędu maszyn. Tomaszów stał się

jednym z głównych ośrodków tworzącego się wtedy łódzkiego okręgu przemysłowego. Jego szybki rozwój spowodował, że w 1824 roku otrzymał status osady handlowo – przemysłowej. O wzroście znaczenia miejscowości świadczy również przeniesienie do niej przez Antoniego Ostrowskiego ośrodka administracji jego dóbr z Ujazdu oraz stacji pocztowej z Lubochni. Moment szczytowy rozwoju pierwszego okresu istnienia Tomaszowa zbiegł się z nadaniem mu w dniu 6 lipca 1830 roku praw miejskich oraz nazwy Mazowiecki.

W tym okresie, wraz z napływem licznych osadników, miasto przybrało charakter wielonarodowy i wielowyznaniowy. Wraz z przybyciem osadników z terenu państw niemieckich, powstała parafia ewangelicka. Rozwijające się miasto przyciągnęło również liczną grupę ludności żydowskiej, która również utworzyła swoją gminę wyznaniową. W międzyczasie również ludność polska otrzymała własną parafię katolicką przeniesioną z pobliskiej miejscowości Tobiasze.

W 1844 roku Tomaszów Mazowiecki został uznany za miasto rządowe, co w połączeniu z regulacją i powiększeniem terytorium, ułatwiło jego dalszy rozwój. Trwałe przyspieszenie rozwoju miasta nastąpiło w 1851 roku, gdy doszło do szybkiego wzrostu produkcji i rozbudowy potencjału tomaszowskiego przemysłu. Do napędu urządzeń zaczęto na szeroką skalę używać maszyn parowych. Oddano do użytku nowe przedziałnie i tkalnie. Specjalnością Tomaszowa pozostała produkcja tkanin wełnianych, przy małym udziale bawełnianych, czym różnił się on m.in. od Łodzi.

Koniec XIX wieku to ciągły wzrost produkcji przemysłowej, dzięki któremu Tomaszów Mazowiecki staje się jednym z największym ośrodków produkcji tkanin wełnianych na ziemiach polskich. Do największych zakładów przemysłowych w tym czasie należały fabryki: Maurycego Piescha, Fürstenwalda i Simona, Hilarego Landsberga, Zussmana Bernsteina oraz Jakuba Halperna. Edward Roland rozwinął produkcję dywanów. Wraz z powstaniem dużych zakładów nastąpił znaczny postęp techniczny w tomaszowskich przedsiębiorstwach, do tej pory zacofanych na tle istniejących w innych miejscowościach regionu. Jednocześnie ostatecznie upadło hutnictwo, które dało początek przemysłowi tomaszowskiemu.

W przededniu wybuchu I wojny światowej, Tomaszów Mazowiecki należał do grona 10 największych ośrodków przemysłowych w Królestwie Polskim. Chociaż miasto zbytnio nie ucierpiało w wyniku działań wojennych, bardzo szybko dały o sobie znać inne negatywne zjawiska. Tomaszów Mazowiecki znalazł się w strefie zajętej przez wojska niemieckie. Nowy okupant rozpoczął rabunkową gospodarkę.

Wywieziono z miasta wszystkie nowoczesne urządzenia przemysłowe, a także zapasy surowców. Spowodowało to unieruchomienie zakładów i olbrzymie bezrobocie, a z nim głód.

W ostatnim okresie I wojny światowej nastąpił gwałtowny rozwój działalności narodowej. W Tomaszowie powstały ogniwa działających w reszcie kraju organizacji niepodległościowych. Dzięki temu, gdy zakończyła się I wojna światowa, mieszkańcy byli przygotowani do oswobodzenia miasta spod okupacji.

Pierwsze lata niepodległości w Tomaszowie Mazowieckim stały pod znakiem odbudowy jego potencjału gospodarczego z przed I wojny światowej. Wiele zakładów przemysłowych wznowiło produkcję już w 1919 roku, ale dopiero pod koniec lat 20-tych XX wieku osiągnięto dawny poziom produkcji. W tym okresie zdecydowanie na czoło zakładów przemysłowych w mieście wysunęła się Tomaszowska Fabryka Sztucznego Jedwabiu, zatrudniająca ponad 60% miejscowych robotników. Ze względu na duży popyt na włókna sztuczne, przez cały okres międzywojenny zwiększała ona poziom swojej produkcji. Wśród fabryk przemysłu włókienniczego najlepiej rozwijały się przedsiębiorstwa produkujące dywany. Tradycyjna dla Tomaszowa Mazowieckiego wytwórczość tkanin wełnianych przeżywała stagnację ze względu na odcięcie od tradycyjnych rynków rosyjskich.

Przemianom tym towarzyszyła zmiana struktury narodowościowej. Znacznie zmalał udział ludności niemieckiej. Zdecydowana przewagę liczebną uzyskała ludność polska, przy zachowaniu znacznego odsetka ludności żydowskiej.

Najbardziej tragicznym okresem w dziejach Tomaszowa Mazowieckiego były lata II wojny światowej. Już w pierwszych dniach niemieckiej agresji stał się on obiektem nalotów. W dniu 6 września 1939 roku miasto było terenem walk 44 Pułku Piechoty z niemiecką 1 Dywizją Pancerną. Wydarzenia te spowodowały znaczne zniszczenia materialne. Po dokonaniu podziału ziem polskich przez okupantów, Tomaszów Mazowiecki został włączony do Generalnego Gubernatorstwa i stał się siedzibą nowoutworzonego powiatu tomaszowskiego. Od pierwszych dni okupacji, mieszkańcy miasta zostali poddani narastającemu terrorowi. Pierwsze represje dotknęły inteligencję tomaszowską, następnie objęły inne środowiska społeczne. Wielu aresztowanych zostało straconych w licznych miejscach kaźni w samym mieście, jak i jego okolicach. Najtragiczniejszy los spotkał ludność żydowską. W maju 1940 roku została ona umieszczona w 3 gettach zlokalizowanych na terenie miasta. Jednocześnie Niemcy rozpoczęli politykę eksterminacji Żydów. Większość wywieziono

i zamordowano w obozie zagłady w Treblince. Ocenia się, że okres okupacji przeżyło tylko około 500 tomaszowskich Żydów. Polityka okupanta spowodowała powstanie ruchu oporu. Już jesienią 1939 roku powstały pierwsze grupy konspiracyjne. Mieszkańcy miasta czynnie wspierali oddział majora Henryka Dobrzańskiego „Hubala”. Tomaszów był siedziba dowództwa obwodu ZWZ, a później AK. W pobliżu miasta działały silne oddziały partyzanckie. Działalność konspiracyjną utrudniał fakt istnienia w Tomaszowie licznej mniejszości niemieckiej. Temu można przypisać liczne aresztowania wśród członków ruchu oporu. Okupacja niemiecka w Tomaszowie Mazowieckim skończyła się 18 stycznia 1945 roku, gdy do miasta wkroczyły oddziały Armii Czerwonej.

Lata II wojny światowej i ich późniejsze konsekwencje spowodowały wiele zasadniczych zmian w Tomaszowa Mazowieckiego. Zmieniła się jego sytuacja ludnościowa. Wymordowanie Żydów i odpływ osób pochodzenia niemieckiego spowodowały, że Tomaszów stał się miastem jednolitym narodowościowo. Podstawowym problemem pierwszych lat powojennych było uruchomienie produkcji przemysłowej. Sytuacja pod tym względem była znacznie lepsza niż po I wojnie światowej, gdyż już na początku 1945 roku uruchomiono duże fabryki, między innymi Tomaszowską Fabrykę Sztucznego Jedwabiu.

W 1946 roku tomaszowskie przedsiębiorstwa przemysłowe zostały znacjonalizowane. W okresie PRL nastąpiła odbudowa i rozbudowa tradycyjnych dla Tomaszowa gałęzi przemysłu. Największym przedsiębiorstwem pozostała TFSJ nazwana później Zakładami Włókien Chemicznych „Wistom”. Fabryki włókiennicze związane z produkcją tkanin wełnianych połączono w dwa duże kombinaty. Otrzymały one nazwy: Mazowieckie Zakłady Przemysłu Wełnianego „Mazovia” (powstałe m.in. z zakładów Landsberga oraz Piecha) i Zakłady Przemysłu Wełnianego „Tomtex” (utworzone na bazie fabryki Bornsteina). Kontynuowano produkcję dywanów w Tomaszowskiej Fabryce Dywanów „Weltom” oraz tkanin dla potrzeby przemysłu w Tomaszowskiej Fabryce Filców Technicznych. Jednocześnie powstały przedsiębiorstwa reprezentujące nowe w Tomaszowie gałęzie przemysłowe lub nie mające wcześniej większego znaczenia, m.in. produkujące wyroby odzieżowe, skórzane, artykuły spożywcze.

Podjęmowano inne działania, które przyczyniły się do znacznego awansu cywilizacyjnego mieszkańców miasta. Jednocześnie przemiany społeczno – polityczne okresu PRL przyniosły dla Tomaszowa Mazowieckiego, obok wielu skutków

pozytywnych, również zjawiska negatywne, które były typowe dla tego okresu w Polsce. Największym problemem stało się zatrucie środowiska naturalnego. Dotyczyło to zwłaszcza powietrza i wód rzek zanieczyszczanych przez „Wistom” i zakłady włókiennicze. Narastał problem mieszkaniowy. Mimo budowy nowych osiedli mieszkaniowych, kwestii tej nie udało się rozwiązać. Problem ten w niewielkim stopniu łagodziło budownictwo jednorodzinne, rozwijające się szczególnie szybko od lat 70-tych ubiegłego wieku.

Przemiany gospodarcze, jakie rozpoczęły się w Polsce i innych państwach naszego regionu w 1989 roku, niekorzystnie odbiły się na sytuacji w Tomaszowie Mazowieckim. Największe konsekwencje miało dramatyczne ograniczenie handlu z państwami powstałymi po rozpadzie ZSRR. Odczuły to szczególnie duże zakłady przemysłowe w mieście, nastawione na eksport w tym kierunku. Upadł największy z nich – „Wistom”, a inne znacznie ograniczyły produkcję lub zostały zamknięte. Taki był los również wielu mniejszych firm, które nie poradziły sobie w nowych warunkach ekonomicznych. Konsekwencją tego było powstanie dużego bezrobocia.

W ostatnich latach pojawiły się symptomy trwałej poprawy sytuacji gospodarczej. W Tomaszowie Mazowieckim zainwestowały nowe firmy z branż, które do tej pory nie odgrywały większego znaczenia w życiu gospodarczym miasta, między innymi budownictwo, przemysł spożywczy, samochodowy. Dużą rolę zaczął odgrywać sektor handlu i usług. Dobrze rozwija się życie kulturalne. Nastąpiło poszerzenie oferty edukacyjnej dla mieszkańców miasta i okolic. W Tomaszowie rozpoczęła działalność Filia Uniwersytetu Łódzkiego. Upadek części zakładów przemysłowych spowodował, że nastąpiła wyraźna poprawa sytuacji ekologicznej w mieście i jego okolicach. Umożliwia to rozwój turystyki, która ma szansę stać się specjalnością Tomaszowa Mazowieckiego.

1.6. Rys kulturowy

Tomaszów Mazowiecki jest miastem stosunkowo młodym lecz posiadającym bogatą tradycję i zaplecze kulturowe. Dziedzictwo kulturowe związane jest z przenikaniem się w tradycji Miasta czterech kultur: polskiej, niemieckiej, żydowskiej i rosyjskiej.

Tomaszów Mazowiecki jest przykładem miasta, którego układ rozplanowania przestrzennego został dobrze zachowany zgodny z ideą urbanistyczną realizowanego od podstaw XIX-wiecznego miasta przemysłowego. Charakterystyczną cechą układu

przestrzennego Tomaszowa Mazowieckiego jest to, że został on założony od jednego rzutu, mimo że cechuje go dość duża skala założenia, wielośrodkowość i znaczne różnice strukturalne.

Najstarsza część Tomaszowa Mazowieckiego koncentruje się w rejonie ulic Warszawskiej, Marszałka Józefa Piłsudskiego, Prezydenta Ignacego Mościckiego, św. Antoniego, przy dzisiejszym Placu Tadeusza Kościuszki. W tym rejonie powstała pierwsza osada, od XIX wieku kształtowały się dzielnice przemysłowe. Dzięki prywatnym inwestycjom właścicieli ziem, Miasto stawało się wiodącym ośrodkiem przemysłu wełnianego, jednym z bardziej znaczących w regionie.

Założenie przestrzenne przyjęte w fazie powstawania osady i Miasta pozostają czytelne do tej pory. Wymuszone – przez lokalizację osady w rozwidleniu rzek Pilicy i Wolbórki, pośród terenów leśnych – rozwiązania urbanistyczne zdecydowały o dzisiejszym wyglądzie i rozplanowaniu miasta. W centrum znajdują się wszystkie funkcje miastotwórcze. Podział tej części miasta jest bardzo czytelny, składa się z 3 części, pasm: północna strefa poprzemysłowa, środkowa strefa doliny rzecznej i południowy pas śródmieścia.

Centrum Miasta ma kompozycję w formie promienistego układu przestrzennego ulic, w przeszłości zamkniętymi dominantami architektonicznymi. Większość obiektów posiada cechy klasycystyczne z elementami romantycznymi.

Zabudowa zabytkowa koncentruje się przy Placu Tadeusza Kościuszki, alei Marszałka Józefa Piłsudskiego, Prezydenta Ignacego Mościckiego, Warszawskiej, św. Antoniego. Zabudowa zabytkowa wyróżnia się w tkance miejskiej. Należą do niej: obiekty sakralne, pałac Ostrowskich, parki, oszczędne w wyrazie architektonicznym charakterystyczne domy tkaczy z lat dwudziestych XIX wieku, kamienice mieszczańskie – przeważnie z 2 połowy XIX wieku o ornamentyce eklektycznej, pałace fabrykanckie z 2 połowy XIX wieku o zróżnicowanych bryłach i ornamentyce.

Ponadto silnie zaznaczają się obiekty dawnych fabryk, które w chwili obecnej są w różnym stopniu przebudowane i pełnią funkcje produkcyjne, bądź składowo-magazynowe czy usługowe, częściowo także niszczej.

2. Zagospodarowanie przestrzenne

Strefę funkcjonalno – przestrzenną Tomaszowa Mazowieckiego tworzą:

- obszary mieszkaniowo-usługowe:
 - „Osiedle Śródmieście” – najstarsza, historyczna część Tomaszowa Mazowieckiego – o zabudowie stosunkowo niskiej intensywności,
 - „Osiedle Zielona” – z zabudową jednorodzinną,
 - pozostałe zgrupowania zabudowy mieszanej, tj. jednorodzinnej i zagrodowej: Ludwików, Brzustówka, Kępa, Niwka, Białobrzegi, Podoba, Kępa.
- obszary produkcyjno – przemysłowe:
 - północna część miasta o funkcji przemysłowej, którą w przeważającej części zajmuje teren Specjalnej Strefy Ekonomicznej – „Łódzka Specjalna Strefa Ekonomiczna”, jest to rejon ulic Ujezdzkiej, Milenijnej, Wysokiej i Północnej,
 - Ceramika „Paradyż” w części północno-zachodniej,
 - obszar poprzemysłowy dawnych Zakładów Włókien Chemicznych „Wistom”, część północno-wschodnia miasta,
 - zgrupowanie terenów obsługi infrastrukturalnej miasta w części południowo – zachodniej i północno-wschodniej.
- tereny centrum usługowego miasta:
 - na obszarze Śródmieścia w bezpośrednim sąsiedztwie ulic św. Antoniego i Prezydenta Ignacego Mościckiego,
 - na Osiedlu Hubala,
 - uzupełnieniem terenu Śródmieścia jest tworzący się ośrodek usługowy w obrębie osiedli Hubala i Zapiecek,
- tereny zieleni miejskiej i ogrodów działkowych, stanowiące w części uzupełnienie terenów o innych funkcjach, a w części występujące w wyodrębnionych kompleksach, z których najważniejsze to:
 - roślinność ogólnodostępna, parki (w tym parki zabytkowe) oraz skwery, w tym:
 - zabytkowy Park im. dr Jana Rodego, położony przy ulicy św. Antoniego, o powierzchni około 2 ha, pochodzący z lat 1916 – 1923, o kompozycji dobrze zachowanej i czytelnej oraz starannie utrzymany,

- zabytkowy Park Miejski „Solidarność”, usytuowany wzdłuż rzeki Wolbórki, o powierzchni około 7 ha, dawny park dworski przekształcony w park miejski, w którym roślinność jest w dobrym stanie,
- park Michałówek, położony między ulicami Nadrzeczną, Sosnową, Zgodną, i Wrzosową o powierzchni około 3,5 ha, którego układ kompozycyjny jest niezbyt czytelny ale stan roślinności jest dość dobry,
- zabytkowy zespół parkowo-pałacowy przy ul. P.O.W. 11,
- park „Bulwary” w sąsiedztwie Parku Miejskiego „Solidarność”, o powierzchni około 2,8 ha, w którym stan roślinności jest dość dobry,
- skwery przy ulicach:
 - Piekarskiej, Krzyżowej, Wschodniej i Grunwaldzkiej,
 - Browarnej i Prezydenta Ignacego Mościckiego,
 - Barlickiego i Warszawskiej („Skwer 4 czerwca 1989 r.”),
 - Warszawskiej i Konstytucji 3 Maja,
 - Jana Pawła II i Granicznej,
- roślinność towarzysząca zabudowie mieszkaniowej (wielorodzinnej i jednorodzinnej) oraz terenom usług,
- roślinność o przeznaczeniu specjalnym,
- roślinność ogródków działkowych,
- roślinność cmentarzy,
- rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła”, na którego terenie znajdują się unikatowe źródła krasowe z otoczeniem drzewostanu na siedlisku lasu wilgotnego i lasu okalającego wody głównego kanału odpływowego.

Powyższe elementy struktury funkcjonalno-przestrzennej uzupełniają obszary rolne, urządzenia infrastruktury technicznej oraz urządzenia i ciągi głównych i zbiorczych ulic miejskich łącząc poszczególne obszary w jeden organizm. Na stan ładu przestrzennego Tomaszowa Mazowieckiego negatywny wpływ posiada zdegradowana historyczna tkanka urbanistyczna, a także zdegradowane przestrzenie wspólne w nowszych dzielnicach. W celu poprawy tego stanu niezbędne jest podjęcie szeregu działań, m.in. obejmujących właściwe kształtowanie przestrzeni publicznych oraz rewaloryzację i rewitalizację historycznego układu urbanistycznego miasta, zgodnie z wojewódzkim programem opieki nad zabytkami.

2.1. Infrastruktura techniczna

Infrastruktura techniczna jest elementem łączącym Tomaszów Mazowiecki w jeden organizm. Składają się na nią wszelkiego rodzaju sieci uzbrojenia terenu, układ komunikacyjny oraz usługi wyspecjalizowane, świadczone na rzecz Miasta przez podmioty zewnętrzne.

2.1.1. Drogi i komunikacja miejska

Obszar całego Powiatu tomaszowskiego charakteryzuje się jedną z najwyższych gęstości dróg w województwie łódzkim ale jednocześnie drogi w samym Tomaszowie Mazowieckim są słabej jakości, co dotyczy zarówno dróg wojewódzkich i powiatowych przebiegających przez Miasta, jak i samych dróg miejskich – lokalnych. Tomaszów Mazowiecki jest jednym z kluczowych punktów komunikacyjnych w województwie łódzkim, gdzie krzyżują się drogi międzynarodowa z krajową oraz drogi wojewódzkie. Przy tym Miasto nie posiada obwodnicy zewnętrznej, po której mógłby odbywać się ruch tranzytowy, a tak zwana „obwodnica wewnętrzna” przebiega po drogach powiatowych i miejskich, co powoduje ich ciągłą degradację. Ponadto taka charakterystyka ruchu samochodowego w Mieście wpływa na wzrost zanieczyszczenia powietrza oraz spadek bezpieczeństwa mieszkańców.

Rysunek 4 Układ komunikacyjny w mieście Tomaszów Mazowiecki

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://maps.google.pl/>

Szansą na ograniczenie niekorzystnego wpływu ruchu samochodowego na stan powietrza oraz bezpieczeństwo mieszkańców jest komunikacja miejska, która powinna być traktowana jako najszybszy i wygodny sposób transportu miejskiego, a nie jako „transport dla ubogich”. Jednak wiek oraz stan taboru Miejskiego Zakładu Komunikacji w Tomaszowie Mazowieckim wskazuje, że nie będzie on w stanie zastąpić samochodów osobowych w ruchu miejskim.

Z danych Miejskiego Zakładu Komunikacji wynika, że liczba osób korzystających z jego usług systematycznie spada, z prawie 5,5 mln w roku 2006 do niespełna 4,8 mln w 2009 roku. Pomimo spadku ilości świadczonych usług, Zakład utrzymuje 14 linii stałych, 1 linię nocną i 3 linie specjalne. Nie zmieniła się także długość tras i od roku 2006 wynosi nieco ponad 200 km, z czego 134 km przypadają na ulice w granicach administracyjnych Miasta. Zmianie nie uległa także liczba pojazdów – 45 sztuk, ich średni wiek – 14 lat oraz średnia liczba miejsc – 84.

2.1.2. Sieć ciepłownicza

Specyfiką Tomaszowa Mazowieckiego jest posiadanie dwóch niezależnych systemów ciepłowniczych, z których jeden należy do Zakładu Gospodarki Ciepłowniczej w Tomaszowie Mazowieckim Sp. z o.o. i zasilany jest z kotłowni przy ul. Wierzbowej o mocy cieplnej 63,6 MW, natomiast drugi do Spółdzielni Mieszkaniowej „Przodownik” i zasilanej z dwóch kotłowni przy ul. Zawadzkiej o mocy cieplnej 26,2 MW.

Na terenie Miasta funkcjonuje wiele indywidualnych kotłowni, opalanych olejem opałowym, gazem ziemnym, biomasą, ale i węglem czy miałem węglowym. Stopniowy rozwój sieci ciepłowniczej Zakładu Gospodarki Ciepłowniczej prowadzi do likwidacji starych kotłowni, działających w instytucjach użyteczności publicznej oraz u prywatnych odbiorców.

2.1.3. Sieć wodociągowa

W Tomaszowie Mazowieckim głównym źródłem zaopatrzenia ludności w wodę jest publiczny wodociąg. Długość czynnej sieci rozdzielczej na koniec 2010 roku wynosiła 159,7 km, długość sieci rozdzielczej – 386,7 km, a łączna ilość przyłączy – 5 393 sztuki. Z wodociągu korzysta obecnie 91,1 % mieszkańców Miasta, a średnie roczne zużycie wody wynosi 31,8 m³ na jednego mieszkańca.

2.1.4. Sieć energetyczna

Sieć energetyczna na terenie Miasta obejmuje linie napowietrzne 110 i 15 kV, linie kablowe 15 kV, linie napowietrzne 0,4 kV, linie kablowe 0,4 kV. Łączna liczba odbiorców energii elektrycznej na niskim napięciu to nieco ponad 27 tys. podmiotów. Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego nie występują problemy z siecią, niemniej wymaga ona konserwacji i terminowej modernizacji.

2.1.5. Sieć gazowa

Uzbrojenie Tomaszowa Mazowieckiego w sieć gazową obejmuje ok. 42% powierzchnia Miasta. Długość czynnej sieci gazowej to prawie 94 km, a łączna liczba przyłączy do budynków to 16 260 sztuk.

2.1.6. Sieć kanalizacyjna i oczyszczanie ścieków

Teren Tomaszowa Mazowieckiego jest częściowo skanalizowany. Na koniec 2009 r. miasto w 69% uzbrojone było w kanalizację sanitarną, zaś w 47% w kanalizację deszczową. Długość czynnej sieci kanalizacyjnej wynosiła 88,2 km, z przyłączami sięgała 128,5 km, a łączna ilość przyłączy – 2 780 sztuki.

Oczyszczalnia ścieków znajduje się przy ul. Henrykowskiej 2/4 w Tomaszowie Mazowieckim. Wybudowano ją na licencji niemieckiej firmy LURGI na przełomie lat 70 – 80 – tych, a do użytku oddana została w 1983 roku. Projektowa przepustowość tej oczyszczalni wynosiła 88 000 m³/dobę. Przyjmowała ona wówczas ścieki chemiczne z ZWCH „Wistom” oraz ścieki komunalne w ilościach od 10 000 do 15 000 m³/dobę. Obecnie doprowadzane są do niej ścieki z terenu całego miasta w ilości od 9 000 do 11 000 m³/dobę. Osobnym kolektorem dopływają ścieki z zakładów drobiarskich w ilości od 1 000 do 1 400 m³/dobę. Ponadto do stacji zlewnej ścieki dowożone są taborem asenizacyjnym w ilości od 900 do 1 100 m³/dobę.

Osady ściekowe pochodzące z terenu tej oczyszczalni są umieszczane na lagunach osadowych, które stanowią integralną część tego obiektu.

W 2003 roku zaplanowano i podjęto działania związane z rozbudową i modernizacją oczyszczalni ścieków oraz sieci kanalizacyjnej. Etap I tzw. mała modernizacja oczyszczalni, zakończył się w 2006 roku, natomiast od 2007 roku rozpoczęto prace nad modernizacją kompleksową. Pierwsze prace związane z rozbudową sieci kanalizacyjnej zostały zlecone w systemie projektuj – buduj w 2001 roku.

2.1.7. Gospodarka odpadami

Tomaszów Mazowiecki prowadzi gospodarkę odpadami w tzw. systemie umów, tzn. zleciło prowadzenie gospodarki w drodze umowy i wymaga od społeczności Miasta posiadania umów o wywóz nieczystości stałych. System obejmuje 98,5 % ludności Miasta (szacuje się, że 1,5 % populacji nie ma podpisanych umów na wywóz zarówno nieczystości stałych, jak i płynnych). Ponadto Miasto objęte jest programem selektywnej zbiórki odpadów. Najbliższe wysypisko znajduje się w miejscowości Lubochnia Górki i po przerwie spowodowanej brakiem zintegrowanego pozwolenia w czerwcu 2007 roku wznowiło przyjmowanie śmieci.

Co roku w Tomaszowie Mazowieckim pojawia się problem tak zwanych „dzikich wysypisk”, które są sukcesywnie likwidowane. Elementem pozytywnym jest stale zmniejszająca się ich liczba, co należy wiązać ze wzrostem świadomości mieszkańców, akcjami typu „Sprzątanie świata” oraz programem segregacji odpadów, w tym z punktami przyjmowania odpadów niebezpiecznych i sprzętu elektrycznego.

2.1.8. Dostęp do usług pocztowych, telefonii i internetu

Na terenie Miasta znajdują się obecnie 4 Urzędy Pocztove i 5 placówek pocztowych. Łącznie znajduje tu zatrudnienie 107 osób świadczących wszystkie usługi pocztowe.

Dostawcy usług telefonicznych stacjonarnych to TP SA, praktycznie pokrywająca teren całego Miasta oraz operator telewizji kablowej MULTIMEDIA, oferujący dostęp tylko dla abonentów TV na osiedlach domów wielorodzinnych od 2006 r. Usługi telefoniczne są także dostępne poprzez operatorów sieci komórkowych.

Dostęp do internetu na terenie całego Miasta zapewniają: TP SA (usługa Neostrada TP), operator telewizji kablowej MULTIMEDIA (dla abonentów usług TV) oraz dostawcy radiowi.

2.2. Własność nieruchomości

Struktura własności gruntów w Tomaszowie Mazowieckim wskazuje na dominację własności prywatnej (2 075 ha) i państwowej (1 194 ha Skarb Państwa i 97 ha powiat tomaszowski) nad własnością komunalną Miasta (707 ha). Na uwagę zasługuje fakt, że 57 ha stanowią grunty komunalne nie będące w gestii Miasta.

Ład przestrzenny zaburzają znajdujące się na terenie Miasta obszary zdegradowane. Ich wielkość szacuje się na prawie 45 ha.

2.3. Stan obiektów dziedzictwa kulturowego

Do najważniejszych obiektów zabytkowych na terenie miasta zaliczane są:

➤ **Obiekty sakralne:**

- modrzewiowy kościół parafialny p.w. Św. Marcina z 1746 – dzielnica Białobrzegi, wymaga pilnej konserwacji, najstarszy obiekt w Mieście,
- protestancki kościół p.w. Św. Trójcy, klasycystyczny murowany z lat 1823-29 znajdujący się w północnej pierzei Placu Kościuszki, wymaga pilnej konserwacji,
- kościół rzymskokatolicki p.w. Św. Antoniego, klasycystyczny z lat 1862-64,
- zespół kościoła ewangelickiego p.w. Zbawiciela, pochodzący z lat 1897-1902, ul. św. Antoniego 39,
- cmentarz żydowski z I połowy XIX wieku, ul. Smutna i Ugaj.

➤ **Pałace, kamienice, domy:**

- pałac Ostrowskich z 1812 r. – obecne Muzeum
- willa fabrykancka – dawna willa M. Piescha z końca XIX w., ul. N. Barlickiego 32,
- pałacyk dr J.S. Rodego z 1902 r. – obecnie USC, ul. św. Antoniego 42,
- willa fabrykancka rodziny Halpernów z 1888 r., ul. N. Barlickiego 17,
- willa fabrykancka, d. zespół fabryki sukna BATAVIA, ul. Warszawska 2/4 – wymaga pilnego remontu
- willa fabrykancka rodziny Landsbergów z 1880 r. – obecnie przedszkole, ul. Konstytucji 3-go Maja 36,
- kamienica rodziny Knothe z 1896 r., Plac Kościuszki 18 (budynek byłego sądu, wymaga konserwacji i zagospodarowania na cele kulturalno-oświatowe),
- willa Borensteinów z 1905 r. – obecne przedszkole, wymaga remontu, ul. Warszawska 103A,
- willa fabrykancka z 1900 r., obecnie Urząd Gminy, ul. Prezydenta Ignacego Mościckiego 4,

- kamienice mieszczańskie przy Placu Kościuszki, nr 16 z lat 1825-1830, nr 17 rodziny Bartke z połowy XIX w., klasycystyczne kamienice w zespole kościoła protestanckiego p.w. Św. Trójcy z 1830 r.,
 - liczne domy tkacza z XIX i XX w.
- Pozostałe obiekty:
- dawne jatki z lat 1837-38 – obecnie galeria „Pod Arkadami”, ul. Rzeźnicza 4
 - Ratusz miejski z 1927r., - obecnie Urząd Miasta,
 - budynek administracyjny fabryki H. Landsberga z ok. 1900 r. – obecnie PUP, ul. Konstytucji 3-go Maja 38/50,
 - zespół budynków Banku Polskiego z lat 1923-24 wg projektu Mariana Palewicza, ul. Prezydenta Ignacego Mościckiego 31,
 - dawny zajazd, budynek wybudowany w latach 1825-1836, Al. Piłsudskiego 34
 - dawna przędzalnia „Batavia” z lat 1824-26 – obecnie Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych, ul. Warszawska 2/4
 - dawna Szkoła Handlowa z 1903 r. – obecnie I Liceum Ogólnokształcące, ul. Prezydenta Ignacego Mościckiego, 22/24
 - fabryka Piescha z XIX w. - kompleks budynków (dawne zakłady Mazowia),
 - dawna Fabryka Sukna H. Landsberga, ul. Konstytucji 3-go Maja 46,
 - budynek administracyjny Fabryki Sztucznego Jedwabiu z końca XIX w., ul. Spalska 103/105,
 - dawna łaźnia żydowska, ul. Tkacka 10. budynek zaniedbany, wymaga remontu i adaptacji na nowe cele,
 - budynek dworca kolejowego z I połowy XX w., ul. Dworcowa 1,
 - budynek poczekalni oraz nastawni przystanku kolejowego w Czarnocinie, obecnie w Skansenie Rzeki Pilicy,
 - pomnik T. Kościuszki z 1918 r.,
 - pomnik dr J.S. Rodego – cokół 1930 r.,
 - park miejski im, dr Rodego, ul. św. Antoniego,
 - park zespołu pałacowo-parkowego z początku XIX w., obecnie park miejski „Solidarność”.

2.4. Uwarunkowania ochrony środowiska

Parki krajobrazowe wraz z otulinami znajdujące się na terenie Tomaszowa Mazowieckiego lub do niego przyległym, tzn. Spalski Park Krajobrazowy i Sulejowski Park Krajobrazowy wchodzi wraz z Przedborskim Parkiem Krajobrazowym w skład Zespołu Nadpilicznych Parków Krajobrazowych z siedzibą w Moszczenicy, który został powołany z dniem 1 stycznia 1996 r. (na podstawie zarządzenia nr 80/95 Wojewody Piotrkowskiego z 20 grudnia 1995 r.). Zespół ochrania najcenniejsze fragmenty doliny Pilicy charakteryzujące się bogactwem przyrodniczym, zróżnicowanym ukształtowaniem terenu oraz bogatą kulturą i tradycją lokalną.

Pilica stanowi o walorach przyrodniczych i kulturowych Zespołu i jest łącznikiem parków doliny Pilicy. Każdy z parków posiada swoje charakterystyczne krajobrazy – od wyżynnych w Przedborskim Parku Krajobrazowym, przez nadrzeczne, leśne i związane z wodami Zbiornika Sulejowskiego w Sulejowskim Parku Krajobrazowym, po bogate w zabytki kultury materialnej w Spalskim Parku Krajobrazowym. Charakteryzują się one dobrze zachowaną przyrodą, zwłaszcza leśną, mało zmienionym krajobrazem, z malowniczymi, naturalnymi meandrami i przełomowymi odcinkami rzeki, obecnością zbiornika retencyjnego (Zalew Sulejowski), a ponadto licznymi zabytkami architektury. Wszystkie trzy parki krajobrazowe mają leśny charakter, o czym świadczy lesistość tych obszarów wynosząca od 46,2% (Przedborski Park Krajobrazowy) do 57,4% (Spalski Park Krajobrazowy). Najcenniejsze obszary ww. parków krajobrazowych i ich otulin zostały objęte ochroną prawną w postaci rezerwatów przyrody. Jednym z nich jest znajdujący się w granicach administracyjnych Tomaszowa Mazowieckiego rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła”, który został utworzony w celu ochrony krasowego wywierzyska i jego naturalnego otoczenia.

Do obszarów prawnie chronionych na podstawie ustawy o ochronie przyrody, znajdujących się na terenie Tomaszowa Mazowieckiego, zalicza się:

- rezerwat przyrody „Niebieskie Źródła”,
- Spalski Park Krajobrazowy (otulina),
- Sulejowski Park Krajobrazowy (otulina),
- obszary Natura 2000: „Niebieskie Źródła” (o kodzie PLH 100005) i „Łąki Ciebłowickie” (o kodzie PLH 100035),
- 25 pomników przyrody,

- stanowisko dokumentacyjne „Groty Nagórzyckie”.

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego znajdują się również inne cenne przyrodniczo obszary, które nie są objęte ochroną prawną, tj.:

- obszary występowania kompleksów glebowych o najwyższej wartości dla produkcji rolnej,
- zieleń łąkowa w dolinach rzecznych,
- roślinność łąkowo-torfowiskowa,
- zadrzewienia przydrożne – w formie alei (w pasach drogowych Alei Marszałka Józefa Piłsudskiego i ul. św. Antoniego)

Duże zagrożenie dla środowiska Tomaszowa Mazowieckiego stwarzają:

- droga międzynarodowa E-67 (krajowa „ósemka”) łącząca Warszawę z Pragą,
- drogi wojewódzkie nr 713 i 739,
- tereny wysokiego uprzemysłowienia,
- tereny przemysłowe,
- tereny kolejowe,
- główne punkty zasilania w gaz,
- kotłownie.

Średnie zagrożenie dla środowiska Miasta stwarzają:

- ulice lokalne,
- tereny zabudowy usługowej,
- tereny zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej,
- tereny zabudowy jednorodzinnej na małych działkach,
- tereny ogrodnicze,
- stacje antenowe,
- ujęcie wody,
- korytarze techniczne linii wysokiego napięcia.

Małe zagrożenie dla środowiska stanowią:

- tereny zabudowy jednorodzinnej na dużych działkach,
- tereny rolne,
- ogrody działkowe,
- tereny rekreacji publicznej,
- cmentarze z zielenią.

3. Sfera społeczna

3.1. Sytuacja demograficzna i społeczna

Liczba ludności Tomaszowa Mazowieckiego, podobnie jak w całym województwie łódzkim spada. Uważa się, że tendencja ta utrzyma się przez kolejne lata.

Tabela nr 2. Spadek wielkości liczby ludności

Rok	Ludność ogółem	Różnica
2004	67 654	-
2005	67 423	- 231
2006	67 087	- 336
2007	66 755	- 332
2008	66 370	- 385
2009	66 006	- 364
2010	65 589	- 417

Źródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Mazowieckim

Tabela nr 3. Ruch naturalny ludności

Rok	Małżeństwa	Urodzenia	Zgony	Przyrost naturalny
2004	338	668	759	- 91
2005	375	605	798	- 193
2006	402	621	757	- 136
2007	433	670	801	- 131
2008	426	705	773	- 68
2009	424	697	830	- 133
2010	372	634	754	- 120

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Migracje ludności w Tomaszowie Mazowieckim wykazują ciągłe wahania. Jednakże możemy zaobserwować systematyczny wzrost ujemnego salda migracji. Notuje się odpływ ludności głównie do dużych aglomeracji miejskich oraz od 2004 roku za granicę. W pozyskiwaniu pracy i lepszych warunków życia ludność osiedla się

głównie w Łodzi i Warszawie oraz wyjeżdża do państw Unii Europejskiej, głównie Wielkiej Brytanii i Irlandii, które otworzyły swój rynek pracy.

Tabela nr 4. Migracje ludności

Rok	Napływ				Odływ				Saldo migracji
	Ogółem	z miast	ze wsi	z zagranicy	Ogółem	do miast	na wieś	za granice	
2004	424	162	261	1	570	267	296	7	- 146
2005	502	164	338	9	637	289	348	11	- 135
2006	496	163	333	7	646	321	325	36	- 179
2007	502	198	304	11	770	330	440	16	- 273
2008	325	147	178	8	590	248	342	25	- 282
2009	328	124	204	14	571	269	302	10	- 239
2010	330	132	198	10	592	283	309	4	- 256

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Należy również zauważyć, że odpływ ludności dotyczy głównie ludności z wykształceniem wyższym i średnim oraz tzw. grupy najbardziej elastycznej i mobilnej, posiadającej potencjał rozwojowy. Jest to znaczne niebezpieczeństwo dla Tomaszowa Mazowieckiego i należy dołożyć wszelkich starań, aby zahamować odpływ ludności z Miasta.

Tabela nr 5. Wiek ekonomiczny ludności

Rok	Ogółem	W wieku		
		przedprodukcyjnym	produkcyjnym	poprodukcyjnym
2004	67 159	13 114	43 290	10 755
2005	66 859	12 727	43 315	10 817
2006	66 705	12 505	43 060	11 041
2007	66 522	12 220	42 714	11 298
2008	66 172	12 073	42 207	11 655
2009	65 800	11 795	41 897	11 904
2010	65 375	11 615	41 351	12 244

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Zmiany w zaludnieniu Miasta w okresie perspektywicznym warunkowane będą przebiegiem procesów społeczno-gospodarczych zarówno na jego obszarze, jak i w regionie oraz w kraju. Kondycja ekonomiczna mieszkańców, możliwości zapewnienia godnych warunków życia (praca, mieszkanie, dostęp do usług) zdecydują o ruchliwości przestrzennej ludności, a także wpłyną na poziom przyrostu naturalnego. Przewidywany w najbliższych latach przyrost liczby kobiet w wieku najwyższej płodności 20-34 lat może spowodować wzrost liczby urodzeń do 2010 r. Niemniej prognozy demograficzne dla Miasta są niekorzystne i według Urzędu Statystycznego w Łodzi kształtują się następująco:

rok 2015	-	63 805
2020	-	62 135
2025	-	60 213
2030	-	58 002
2035	-	55 549 mieszkańców

3.2. Warunki i jakość życia

O warunkach życia mieszkańców Miasta świadczą – obok innych wskaźników opisanych w kolejnych punktach – zasoby mieszkaniowe miasta oraz stan bezpieczeństwa.

3.2.1. Zasoby mieszkaniowe

Zasoby mieszkaniowe Miasta to w większości budynki wielorodzinne, wymagające bieżących remontów oraz prac modernizacyjnych.

Tabela nr 6. Zasoby mieszkaniowe

Rok	Liczba mieszkań ogółem	Liczba mieszkań w zasobach Miasta	Liczba remontów w mieszkaniach w zasobach Miasta
2004	25 676	3 049	-
2005	25 773	2 909	-
2006	25 915	2 907	-
2007	26 040	3 520	269
2008	26 224	3 281	-
2009	26 434	-	472
2010	26 565	-	-

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Status mieszkańców Miasta wyznaczają także zaległości w opłatach za mieszkanie w zasobach Miasta, liczba postępowań o eksmisję oraz liczba wypłaconych dodatków mieszkaniowych

Tabela nr 7. Charakterystyka mieszkańców

Rok	Zaległości w opłatach (szt.)	Postępowania eksmisyjne (szt.)	Dodatki mieszkaniowe (szt.)
2004	-	-	22 692
2005	2 328	4	22 422
2006	-	-	21 040
2007	1 291	44	18 856
2008	-	-	16 013
2009	1 971	154	13 775
2010	-	-	-

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Tomaszów Mazowiecki posiada w swoich zasobach budynki oraz udziały w nieruchomościach obejmujące 3 354 mieszkań – jest to mniej niż 1/4 wszystkich lokali znajdujących się w Mieście. Na tę liczbę składają się 402 budynki, z których 77 jest własnością wspólnot mieszkaniowych, w których Miasto jest właścicielem tylko kilku lokali.

Opierając się na ekspertyzach dotyczących stanu budynków będących własnością Miasta, do pilnego remontu zakwalifikowano 16 z nich, natomiast aż 36 nadaje się do wyburzenia.

3.2.2. Bezpieczeństwo publiczne

Nad bezpieczeństwem mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego czuwają opisane w tabelach poniżej:

- Powiatowa Komenda Policji,
- Straż Miejska

Tabela nr 8. Charakterystyka wybranych przestępstw na terenie miasta

	Zabójstwa	Bójki i pobicia	Związane z narkomanią	Rozboje	Kradzieże i włamania
2004	0	38	32	64	960
2005	3	49	26	77	888
2006	3	38	26	41	1 011
2007	1	26	33	33	728

Źródło: KP Policji w Tomaszowie Maz.

Na uwagę zasługuje znaczny wzrost aktywności Straży Miejskiej, która przy niezminionej liczbie strażników potrafiła w wybranych przypadkach wykroczeń znacznie zwiększyć swoją aktywność.

Tabela nr 9. Charakterystyka działalności Straży Miejskiej

	Liczba strażników	Interwencje sanitarno-porządkowe	Interwencje drogowe	Interwencje dot. bezpieczeństwa publicznego	Interwencje w obiektach komunalnych	Interwencje dot. handlu
2004	26	4 694	4 827	1 397	593	1 204
2005	26	3 456	4 084	2 719	1 049	1 571
2006	26	3 594	6 219	4 746	1 270	625
2007	26	4 682	10 757	16 865	1 045	622

Źródło: Straż Miejska w Tomaszowie Maz.

3.3. Oświata i edukacja

W Tomaszowie Mazowieckim funkcjonuje 1 żłobek (Nr 2) na 50 miejsc, zajmujący część budynku 2-kondygnacyjnego, murowanego.

W Mieście funkcjonuje 14 przedszkoli, prowadzących zajęcia łącznie dla około 1,4 tysiąca dzieci. Dwa przedszkola znajdują się w budynkach wymagających pilnego remontu. Przy przedszkolach funkcjonują place zabaw, lecz wymagają one odnowy i dosprzętowania. Liczba dzieci w wieku przedszkolnym systematycznie spada, jednak zgłaszane przez społeczeństwo potrzeby na opiekę przedszkolną wskazują na konieczność zwiększenia ilości miejsc.

System edukacji podstawowej i gimnazjalnej tworzy 7 szkół podstawowych, obejmujących obowiązkiem szkolnym prawie 4 tysiące uczniów oraz 7 gimnazjów, w których uczy się około 2,5 tysiąca uczniów. W dwóch przypadkach szkoła podstawowa mieści się w tym samym budynku co gimnazjum, tworząc zespoły szkół.

Wszystkie placówki posiadają pracownie internetowe oraz sale gimnastyczne, a ogólny stan pomieszczeń dydaktycznych jest dobry. Podobnie jak w przypadku dzieci w wieku przedszkolnym, liczba dzieci i młodzieży w wieku szkolnym systematycznie spada.

Szkolnictwo ponadgimnazjalne, znajdujące się w zakresie obowiązków Starostwa Powiatowego z siedzibą w Tomaszowie Mazowieckim tworzą:

1. I Liceum Ogólnokształcące im. Jarosława Dąbrowskiego,
2. II Liceum Ogólnokształcące im. Stefana Żeromskiego,
3. III Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Hojnowskiego
4. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 1 im. Tadeusza Kościuszki:
5. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 2 im. Stanisława Staszica:
6. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 3:
7. Zespół Ponadgimnazjalnych Szkół Zawodowych i Ogólnokształcących:
8. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych Nr 6:
9. Specjalny Ośrodek Szkolno – Wychowawczy im. Marii Grzegorzewskiej.
10. Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia

W Mieście działa filia Uniwersytetu Łódzkiego, zajmująca budynek dawnej szkoły podstawowej Nr 5, prowadząca studia na kierunkach administracja, ekonomia, zarządzanie i marketing, informatyka, turystyka i rekreacja. Liczba studentów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych wynosi około 1700.

3.4. Opieka zdrowotna

3.4.1. Stan zdrowia mieszkańców

Stan zdrowia mieszkańców Tomaszowa Mazowieckiego determinowany jest ogólną sytuacją demograficzną w województwie łódzkim oraz specyfiką zatrudnienia w przemyśle tekstylnym, w tym włókien sztucznych, będącym determinantą rozwoju miast w XX wieku.

Czynniki demograficzne wpływające na zdrowotność mieszkańców Miasta to przede wszystkim odsetek liczby osób w grupach 60 – 69 lata i 70 lat i więcej oraz w grupach od 0 do 19 lat. Województwo łódzkie, według danych z lata 2005 – 2007 posiada najwyższy w kraju odsetek ludności w wieku powyżej 60 lat i najniższy odsetek dzieci i młodzieży do 19-tego roku życia.

Bezpieczeństwa sanitarnego na terenie powiatu pilnuje Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny, monitorujący sytuację w zakresie ochrony zdrowia przed

niekorzystnym wpływem czynników środowiska, chorób zakaźnych i zawodowych oraz chorób cywilizacyjnych. Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny prowadzi także działania w zakresie oświaty zdrowotnej oraz promocji zdrowia.

W Tomaszowie Mazowieckim prowadzonych jest 7 programów profilaktycznych, związanych z programami ogólnokrajowymi.

3.4.2. Placówki opieki zdrowotnej

Charakterystykę systemu opieki zdrowotnej w Tomaszowie Mazowieckim przedstawia tabela.

Tabela nr 10. System opieki zdrowotnej

Rok	Liczba zakładów opieki zdrowotnej	Liczba udzielonych świadczeń	Liczba aptek i punktów aptecznych
2004	20	318 235	31
2005	22	320 727	33
2006	22	345 241	33
2007	22	349 837	33
2008	33	406 370	32
2009	37	393 764	31
2010	33	352 410	33

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Podstawą zapewnienia opieki medycznej mieszkańcom Tomaszowa Mazowieckiego jest Tomaszowskie Centrum Zdrowia (przekształcony w 2009 roku Szpital Powiatowy), funkcjonujące w budynkach wybudowanych w 1964 roku i w ciągu ostatnich lat sukcesywnie remontowanych i doposażanych.

3.5. Grupy społeczne wymagające wsparcia

Tomaszów Mazowiecki realizuje zadania z zakresu pomocy społecznej poprzez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Tomaszowie Mazowiecki otrzymuje miesięcznie od 1000 do 1400 zgłoszeń o pomoc. Liczba tych zgłoszeń ulega zwiększeniu w okresie jesienno-zimowym do około 1800 miesięcznie. Zauważyć należy, że po pomoc – głównie finansową – zwracają się osoby, które nie spełniają kryterium dochodowego, zgodnego z zapisami ustawy o pomocy społecznej.

Główne przyczyny ubiegania się o pomoc, wymieniane przez pracowników ośrodka, to niskie dochody lub ich brak, nałogi (głównie alkoholizm), brak aktywności społecznej i brak wzorców (dziedziczenie biedy), wyobcowanie (odrzućenie społeczne).

Miasto wykonuje zadania własne z zakresu pomocy społecznej, wynikające bezpośrednio z ustawy o samorządzie terytorialnym z dnia 8 marca 1990 roku. W ramach tych zadań, udzielane są obowiązkowo następujące świadczenia:

- schronienie,
- posiłek,
- ubranie,
- usługi opiekuńcze,
- pokrywanie wydatków na świadczenie zdrowotne,
- zasiłki celowe refundujące wyniki zdarzeń losowych,
- praca socjalna,
- zasiłki w naturze,
- zasiłki celowe,
- pomoc na ekonomiczne usamodzielnienie

Oczekiwania względem ośrodka wg pracowników, to przede wszystkim wsparcie finansowe, a w następnej kolejności poradnictwo prawne, pomoc pracownika socjalnego dla członków rodzin z problemem alkoholowym (ok. 200 rodzin), przemocą (ok. 60 rodzin), osobami starszymi i niedołącznymi, chorymi psychicznie. Specyficznym problemem, z którym spotykają się pracownicy ośrodka jest zjawisko wykluczenia społecznego, będącego wynikiem długotrwałego bezrobocia, systematycznie pogarszającej się stopy życiowej, ciężkiej i długotrwałej choroby oraz nałogów. Zjawisko to dotyczy przede wszystkim młodzieży pozostającej bez perspektyw na pracę i na własne mieszkanie.

Stosunkowo „nowe” zjawisko to przemoc małych i dorosłych dzieci wobec rodziców. Dochodzi tu nie tylko do przemocy fizycznej, ale także do dręczenia psychicznego (wulgaryzmy, znieważanie, poniżanie). Sporadycznie notowane jest molestowanie seksualne dzieci.

Problem bezdomności w Tomaszowie Mazowieckim dotyczy ok. 50 osób, w tym część z nich nie posiada meldunku, część nie może przebywać w swoim miejscu zameldowania z powodu konfliktu. Kilka osób nie jest zainteresowane korzystaniem z pomocy dla bezdomnych świadczonej przez Miasto w ramach noclegowni .

W ramach zadań zleconych finansowane są następujące formy świadczenia pomocy społecznej dla mieszkańców Miasta Tomaszów Mazowiecki:

- zasiłki stałe,
- zasiłki stałe wyrównawcze,
- zasiłki okresowe,
- zasiłki okresowe gwarantowane,
- renty socjalne,
- ochrona macierzyństwa,
- zasiłki rodzinne,
- zasiłki pielęgnacyjne,
- pomoc dla kombatantów.

Na terenie Miasta znajdują się również ośrodki i stowarzyszenia zajmujące się przeciwdziałaniem problemom alkoholizmu i narkomanii poprzez:

- działania informacyjne dotyczące uzależnienia od alkoholu i narkotyków oraz profilaktykę na terenie placówek oświatowych,
- prowadzenie zajęć terapeutycznych dla osób uzależnionych,
- działania wspierające członków rodziny osób uzależnionych,
- działania o charakterze profilaktycznym w zakresie promowania postaw abstynenckich.

3.6. Organizacje pozarządowe

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego funkcjonuje około 90 organizacji pozarządowych. Liczba ta nie jest stała ze względu na fakt zawieszenia, likwidacji lub rejestracji podmiotów. Część organizacji, których aktywność jest bardzo niska trudno zaliczyć do podmiotów trzeciego sektora. Najczęściej spotykaną formą organizacji w mieście są stowarzyszenia i fundacje. Wśród nich część posiada status organizacji pożytku publicznego. Zdecydowana większość organizacji działa w obszarze kultury, sportu, pomocy społecznej oraz w zakresie pomocy osobom niepełnosprawnym. Podmioty funkcjonujące w trzecim sektorze powstają najczęściej z inicjatywy osób fizycznych, członków już funkcjonujących organizacji, rzadziej z inicjatywy władz samorządowych oraz innych podmiotów prawnych.

W latach 2007 – 2008 z inicjatywy Urzędu Miasta przeprowadzono cykl szkoleń dla przedstawicieli NGO z zakresu:

- pozyskiwania zewnętrznych źródeł finansowania,
- monitorowania wydatków oraz sprawozdawczości,
- budowania partnerstw lokalnych i projektowych,
- aspektów prawnych funkcjonowania organizacji,
- odpłatnej i gospodarczej działalności organizacji pozarządowych,
- rozliczania dotacji,

oraz dwie wizyty studyjne prezentujące tzw. „dobre praktyki”, w których uczestniczyło ogółem około 35 organizacji oraz potencjalni partnerzy instytucjonalni (Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, Urząd Miasta, Młodzieżowy Dom Kultury, Miejski Ośrodek Kultury, Dzielnicowy Ośrodek Kultury, Ośrodek Kultury TKACZ, Muzeum, Miejska Biblioteka Publiczna, instytucje oświatowe).

3.7. Rynek pracy

Powiat tomaszowski jest jednym z powiatów o najwyższym udziale zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, zarówno w województwie łódzkim, jak i w środkowej Polsce. Niemniej, obserwuje się systematyczny spadek stopy bezrobocia z 18% w 2004 roku do 11,8% w roku 2010. Najkorzystniejszym okresem był przełom 2007 i 2008 roku, gdy stopa bezrobocia spadła do 9,1%, co należy łączyć z otwarciem swoich rynków pracy przez klika państw Unii Europejskiej.

Tabela nr 11. Wybrane kategorie bezrobotnych

Rok	Liczba bezrobotnych w powiecie	Bezrobotni zarejestrowani w Mieście		Bezrobotni bez prawa do zasiłku	Osoby niepełnosprawne	Wolne etaty i miejsca aktywizacji zawodowej
		Ogółem	Kobiety			
2004	13 334	7 779	3 706	6 141	272	2 678
2005	11 693	6 749	3 326	5 313	264	2 250
2006	10 110	5 871	2 906	4 491	286	2 716
2007	7 658	4 479	2 239	3 318	308	3 179
2008	6 491	3 845	1 912	2 813	347	2 802
2009	8 366	5 042	2 376	3 303	416	2 767
2010	8 243	4 885	2 383	4 000	438	3 009

Źródło: Powiatowy Urząd Pracy w Tomaszowie Mazowieckim

Współczesny rynek pracy, w tym i lokalny rynek tomaszowski preferuje osoby z wyższym wykształceniem oraz wysokimi i w miarę możliwości wszechstronnymi kwalifikacjami zawodowymi. W grupie osób pozostających bez pracy ponad połowę stanowią osoby o wykształceniu zawodowym i niższym.

Największym, rozpoznanym problemem jest bezrobocie ludzi młodych, poniżej 34 roku życia – stanowią oni około ¼ wszystkich zarejestrowanych bezrobotnych.

4. Sfera ekonomiczna

W Tomaszowie Mazowieckim do połowy lat 90-tych XX wieku rytm życia wyznaczały wielkie zakłady przemysłowe z branży włókienniczej i włókien sztucznych, stanowiące monokulturę oddziałująca nie tylko na strukturę pracodawców ale i kondycję społeczeństwa oraz infrastrukturę komunalną. Przemiany gospodarcze, jakie zaszły w Mieście od tego czasu, włącznie z całkowitym upadkiem dominujących zakładów włókienniczych, doprowadziły do zupełnie nowej sytuacji i wykształcenia nowej struktury ekonomicznej.

4.1. Gospodarka

Liczba przedsiębiorstw działających na terenie Tomaszowa Mazowieckiego, po tzw. „czyszczeniu” rejestru PKD w 2006 roku wykazywała tendencję malejącą. Niemniej w roku 2010 po raz pierwszy zanotowano wzrost ilości podmiotów gospodarczych, na co wpływa miało zarówno wzrost liczby noworejestrowanych podmiotów, jak i znaczny spadek wyrejestrowań z ewidencji działalności gospodarczej.

Tabela nr 12. Podmioty gospodarcze

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Liczba podmiotów gospodarczych ogółem	7 000	7 103	5 484	5 472	5 453	5 309	5 574
Nowe firmy zarejestrowane na terenie Miasta	509	611	576	572	-	633	691
Firmy wyrejestrowane z terenie Miasta?	596	559	554	511	-	748	411

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

Tomaszów Mazowiecki ma swoich przedstawicieli we wszystkich najważniejszych sferach działalności rynkowej w przemyśle, budownictwie, handlu i naprawach, hotelach i restauracjach, transporcie, składowaniu, łączności, pośrednictwie finansowym, obsłudze firm i nieruchomości. W Mieście nie ma już zakładów przemysłowych zatrudniających powyżej 1000 osób, charakterystycznych dla struktury przemysłowej przed 1995 rokiem, funkcjonuje natomiast 5 podmiotów zatrudniających od 250 do 999 pracowników i 56 podmiotów zatrudniających od 50 do 249 pracowników. O przedsiębiorczości mieszkańców Miasta świadczy natomiast liczba 5 574 mikro- i małych przedsiębiorstw, zatrudniających do 9 pracowników.

4.1.1. Struktura branżowa

Tomaszów Mazowiecki odgrywa dominującą rolę w gospodarce całego Powiatu, na terenie którego działa prawie 11 tysięcy podmiotów gospodarczych. Na terenie Miasta najwięcej podmiotów zajmuje się handlem, działalnością produkcyjną, budownictwem, widoczne są także przedsiębiorstwa świadczące usługi hotelowe i gastronomiczne. W ogromnej większości są to małe i średnie przedsiębiorstwa, które zapewniają mieszkańcom zatrudnienie i dochody. Charakterystykę największych pracodawców przedstawia tabela poniżej.

Tabela nr 13. Charakterystyka największych pracodawców

Nazwa firmy	Profil działalności
Frito Lay Poland Sp. z o.o.	Art. spożywcze
Tomaszowskie Centrum Zdrowia Sp. z o.o.	Usługi publiczne – ochrona zdrowia
Ceramika Paradyż Sp. z o.o.	Ceramika
Jednostka wojskowa	Administracja publiczna
Roldrob S.A.	Produkcja drobiarska
FM Mazovia Sp. z o.o.	Logistyka
Polytec Interior Polska Sp. z o.o.	Art. motoryzacyjne
Zakłady Przemysłu Wełnianego Tomtex S.A.	Art. włókiennicze
Urząd Miasta	Jednostka samorządu terytorialnego
Galli Poland Sp. z o.o.	Art. włókiennicze
JOKA Sp. z o.o.	Art. i usługi budowlane
Miejski Zakład Komunikacyjny	Usługi publiczne - transport

Maltom sp. j.	Usługi budowlane
PKS Tomaszów MAzowiecki Sp. z o.o.	Usługi publiczne – transport
Fabryka Dywanów Weltom SA	Art. włókiennicze
Przedsiębiorstwo Budowlane ARTOM Sp. z o.o.	Art. i usługi budowlane
Veolia Usługi dla Środowiska S.A.	Usługi publiczne – gospodarka odpadami
Wagran Sp. z o.o.	Armatura kuchenna i łazienkowa
Mesgo Polska S.A.	Art. gumowe
Tomaszowska Fabryka Filców Technicznych Sp. z o.o.	Art. włókiennicze
PPHU „REMBOR” Sp. z o.o.	Art. i usługi budowlane

Zródło: Urząd Miasta w Tomaszowie Maz.

Zauważalną słabością tomaszowskiego przemysłu jest niska liczba dużych podmiotów gospodarczych, w tym podmiotów definiowanych jako korporacje transnarodowe. Może to świadczyć o niskim poziomie konkurencyjności Miasta.

4.1.2. Otoczenie biznesu

Elementem wpływającym na funkcjonowanie przedsiębiorstw oraz ich rozwój jest tzw. otoczenie biznesu, do którego zaliczamy przede wszystkim:

- banki i inne instytucje finansowe – reprezentowane przez prawie wszystkie znaczące instytucje działające na rynku polskim, świadczące usługi finansowe i doradcze dla wszystkich branż oraz osób prowadzących działalność przemysłową,
- organizacje wspierające rozwój przedsiębiorczości – na gruncie lokalnym działają dwa stowarzyszenia zrzeszające przedsiębiorców Miasta i powiatu tomaszowskiego, nie skupiają jednak reprezentatywnej grupy członków i nie oferują kompleksowego wsparcia i doradztwa w rozwoju,
- ośrodki badawczo-rozwojowe i wdrożeniowe – najbliższe takie ośrodki znajdują się w Łodzi.

Czynnikiem przyczyniającym się do znacznego wzrostu atrakcyjności Miasta jest objęcie części terenów inwestycyjnych podstrefą Łódzkiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej, w której na chwilę obecną swoją siedzibę znalazło kilka firm, a biorąc pod uwagę wielkość terenów jeszcze nie zabudowanych można spodziewać się tu kolejnych inwestycji. Należy jednak pamiętać, że nie wszyscy przedsiębiorcy mogą

działać w strefach oraz że dla niektórych firm międzynarodowych przywileje inwestycyjne strefy nie równoważą obowiązków z tego wynikających.

4.2. Turystyka

Położenie Tomaszowa Mazowieckiego w dolinie rzeki Pilicy stwarza dogodne warunki do rozwoju turystyki oraz uprawiania wszelkiego rodzaju sportów, zwłaszcza wodnych. Rzeka Pilica idealnie nadaje się do organizowania spływów kajakowych, zaś na wodach Zalewu Sulejowskiego uprawiać można żeglarstwo i kajakarstwo. Organizowane są tu regaty oraz kursy żeglarstwa. Zalew tworzy również korzystne warunki dla różnych form rekreacji nadbrzeżnej. Cały powiat tomaszowski stwarza również korzystne warunki dla takich form wypoczynku, jak wędkarstwo. Na terenach parków krajobrazowych uprawiać można turystykę krajoznawczą i przyrodniczą, jak również prowadzić zajęcia dydaktyczne.

Na terenie Miasta znajduje się Ośrodek Sportu i Rekreacji. Zajmuje on obszar 12 ha terenów zielonych. Mieszkańcy, jak również turyści korzystać mogą z kompleksu przy ul. Nowowiejskiej w skład którego wchodzi: stadion lekkoatletyczny z trybunami i z trawiastym boiskiem piłkarskim, boisko piłkarskie treningowe, trzy korty tenisowe ziemne ze ścianą treningową, hala sportowa do koszykówki i siatkówki z zapleczem socjalnym. Kompleks posiada również bazę noclegową z zapleczem gastronomicznym. Drugi kompleks należący do OSiR znajduje się przy ulicy Strzeleckiej. W swojej ofercie posiada on 400 – metrowy, sztucznie mrożony tor łyżwiarski wraz z zapleczem socjalnym, automatyczną, sześciotorową kręgielnię z widownią, tor do łyżworolek, skatepark i bazę noclegową. Trzeci kompleks OSiR – u znajduje się przy ulicy PCK. Składają się na niego tereny spacerowo – rekreacyjne, plac zabaw dla dzieci, boiska do piłki koszykowej i siatkowej, plaża z boiskami do siatkówki plażowej, dwa wyznaczone miejsca do organizacji ognisk, baza gastronomiczna i sezonowe kąpielisko strzeżone.

Uzupełnieniem oferty sportowej i rekreacyjnej Tomaszowa Mazowieckiego są liczne ścieżki rowerowe, łączące miasto z okolicznymi atrakcjami turystycznymi. Wśród nich warto wymienić ciąg pieszo – rowerowy o długości 11,3 km, łączący Niebieskie Źródła i Skansen Rzeki Pilicy ze Spałą – a także szlak rowerowy im. Zygmunta Goliata przebiegający wokół Zbiornika Sulejowskiego o długości 68,5 km.

Na uwagę zasługują także schrony kolejowe z czasów II wojny światowej znajdujące się w miejscowości Konewka w okolicy Spały oraz Inowódz – miejscowość z kościołkiem romańskim oraz ruinami zamku z czasów Kazimierza Wielkiego.

4.2.1. Zaplecze noclegowe

Na terenie Tomaszowa Mazowieckiego funkcjonuje 5 obiektów zbiorowego zakwaterowania: hotel **, 2 hostele, schronisko młodzieżowe oraz zespół domków turystycznych, dysponujących 290 miejscami noclegowymi.

Na terenie całego Powiatu Tomaszowskiego (Będków, Budziszewice, Czerniewice, Inowłódz, Lubochnia, Rokiciny, Rzeczyca, gmina Tomaszów, Ujazd, Żelechlinek, miasto Tomaszów) jest udostępnionych około 5 tysięcy miejsc noclegowych, oferowanych przez ośrodki wypoczynkowe, hotele, kempingi, schroniska oraz gospodarstwa agroturystyczne. Ponadto należy zauważyć, iż standard bazy noclegowej z roku na rok rośnie, a w Spale funkcjonuje jeden z 3 w województwie łódzkim hoteli ****.

4.2.2. Wybrana oferta turystyczno-rekreacyjna miasta

Przyrodnicza ścieżka dydaktyczna w Rezerwacie Niebieskie Źródła

Rezerwat to jedno z najpiękniejszych zjawisk przyrody województwa łódzkiego, zawdzięczające swoją nazwę zespołowi wywierzysk krassowych, dzięki którym krystalicznie czysta woda z wapiennych źródeł pochłania czerwone promienie światła, przepuszczając i odbijając wyłącznie promienie zielone i niebieskie. Kolor wody – niebieski lub zielony – zależy od pory dnia oraz pogody. Temperatura wody jest praktycznie stała i wynosi ok. 9°C.

W 2010 roku, dzięki współfinansowaniu przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach programu Infrastruktura i Środowisko, w Rezerwacie stworzono dydaktyczną ścieżkę przyrodniczą, biegnącą wzdłuż grobli spacerowej od głównego wejścia do basenu wywierzyskowego, obejmująca 5 stanowisk poświęconych: ptakom, rybam i płazom, bezkręgowcom, roślinom lasu łęgowego oraz wywierzyskom.

Ze względu na swoje walory przyrodnicze Rezerwat został zgłoszony do Europejskiej Sieci Ekologicznej NATURA 2000.

Skansen Rzeki Pilicy

Skansen został utworzony w Tomaszowie Mazowieckim w 2000 roku, jako wspólne przedsięwzięcie władz Miasta oraz Stowarzyszenia Przyjaciół Pilicy i Nadpilicza. Jest to nowatorska w skali kraju placówka, mająca na celu dokumentowanie i popularyzowanie przebogatego dziedzictwa przyrodniczego,

historycznego i kulturowego rzeki Pilicy i jej dopływów, a także szeroką promocję turystyczną Tomaszowa Mazowieckiego i okolic. Najokazalszym i najcenniejszym zabytkiem w skansenie jest drewniany młyn wodny z elementami XIX-wiecznymi przeniesiony w 1998 roku z nad Luciąży w związku z budową zbiornika retencyjnego w Cieszanowicach. Stary młyn ożył na nowo dzięki uruchomieniu jednej z maszyn do przemiału ziarna na mąkę. Wnętrze młyna wypełnia również wiele ciekawych ekspozycji regionalnych, historycznych i plastycznych, a w tym wspaniałe kolekcje wykonanych przez Jana Ekiela i Jerzego Sosnowskiego modeli młynów wodnych z dorzecza Pilicy i dawnych mostów pilickich. Spektakularny i unikatowy w skali europejskiej dział Skansenu tworzą pojazdy wojskowe z II Wojny Światowej, które zatoniły w Pilicy w styczniu 1945 roku i po latach zostały z niej wydobyte. Ozdobą tej kolekcji jest opancerzony ciągnik artyleryjski Luftwaffe, będący obecnie najprawdopodobniej jedynym zachowanym na świecie pojazdem tego typu. Zainteresowanie pojazdami wojennymi wydobytymi z Pilicy doprowadziło do powstania specjalnego działu „Wojenne trofea Pilicy”, w ramach którego między innymi pokazano tzw. Pilickie Verdun z okresu walk I Wojny Światowej oraz odtworzono niemieckie linie umocnień na linii rzeki Pilicy Skansen gromadzi również okazy szkodnictwa ludowego i tradycyjnego rybołówstwa, a także zabytkowe łodzie sportowe, kajaki i motorówki z Pilicy. W przecinającej skansen symbolicznej osi rzeki znalazła się licząca prawie sto lat 17-metrowa, żelazna barka "Szczupak". Dzisiaj jest ona jedną z najstarszych zachowanych rzecznych łodzi roboczych w kraju. Dopelnieniem oferty skansenu jest najnowszy dział poświęcony pamiątkom po dawnej Spale – miejscowości wypoczynkowej carów rosyjskich i prezydentów II Rzeczypospolitej.

Podziemna trasa turystyczna w Grotach Nagórzyckich

Wyrobiska znajdujące się w południowej części Tomaszowa Mazowieckiego są pozostałością po podziemnej kopalni piasku, wydobywanego najpierw na potrzeby gospodarskie, a następnie dla hut szkła od końca XVIII do początku XX wieku. Groty składają się z licznych korytarzy, wnęk i sal powstałych w trakcie procesu wydobywania piasku. Największe wyrobisko zwane "Salą Królewską" ma 30 m długości, 25 m szerokości, 3 m wysokości. Każda komora nosiła inną nazwę, np.: Boczna, Borsucza, Ciemna, Jeziorna, Niedźwiedzia, Taneczna, Złodziejska.

Przy wsparciu środkami pomocowymi Unii Europejskiej Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2007-2013 w „Grotach Nagórzyckich” wykonana została trasa podziemna w tradycyjnej, górniczej, drewnianej obudowie podporowej. Trasa przebiega w centralnej części wyrobisk, a ze względu na ażurowy charakter obudowy, widoczna jest cała przestrzeń podziemna. Podświetlenie samej trasy oraz wybranych elementów wyrobisk stwarza niezwykle ciekawą przestrzeń wizualną. W północno-zachodniej części „Grot Nagórzyckich”, w miejscu zawalu wykonano szybik ewakuacyjny o głębokości około 17 m. Wykonane zabezpieczenia pozwalają na bezpieczne zwiedzanie tych wyrobisk. W podziemiach trasa przebiega dwoma prawie równoległymi chodnikami. Długość trasy zwiedzania to około 160 m.

5. Identyfikacja najważniejszych problemów

Poniżej przedstawione zostaną najważniejsze problemy występujące w Tomaszowie Mazowieckim, związane z poszczególnymi sektorami działalności publicznej. Na podstawie przedstawionych powyżej danych dokonana zostanie analiza SWOT, która uzupełni zidentyfikowane zjawiska problemowe o identyfikację silnych stron i potencjału Miasta oraz o słabe strony i zagrożenia dla jego rozwoju.

5.1. Problemy sfery społecznej

Przedstawione poniżej problemy sfery społecznej opracowano na podstawie materiałów przygotowanych przez Zespoły Konsultacyjne, powołane przy Zespole do spraw Budowy Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych dla Miasta Tomaszów Mazowiecki. Zespoły Konsultacyjne, w ramach swoich zakresów zainteresowań zajmowały się następującymi grupami:

- **zagrożeni wykluczeniem społecznym**, w której to zauważono problemy:
 - 1) niedostatecznego obiegu informacji pomiędzy instytucjami i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się udzielaniem pomocy wykluczonym,
 - 2) braku oddziały leczenia uzależnień,
 - 3) niskiej skuteczności prowadzonych działań profilaktycznych,
 - 4) braku schroniska dla bezdomnych,
 - 5) braku schroniska dla kobiet z dziećmi,

- 6) separacji sprawców przemocy w rodzinie,
 - 7) niskiej skuteczności działań służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne,
 - 8) podejmowania pracy przez osoby wychodzące z uzależnień,
- **rodziny, dzieci i młodzieży** z następującymi problemami:
 - 1) bezpieczeństwem pracy pracowników socjalnych,
 - 2) unikaniem pracowników socjalnych,
 - 3) trudnościami ze zdiagnozowaniem niektórych środowisk,
 - 4) patologiami w rodzinie, w tym alkoholizmem i narkomanią,
 - 5) brakiem nadzoru nad dziećmi młodszymi, nie korzystającymi już z opieki położnej środowiskowej, a nieobjętych jeszcze obowiązkiem szkolnym,
 - 6) brakiem opieki popołudniowej nad dziećmi i młodzieżą,
 - 7) rozchwianiem emocjonalnym dzieci i młodzieży w szkołach gimnazjalnych, w tym przemocy w szkole, nałogami, poczuciem bezkarności lub bezradności, opuszczania zajęć lekcyjnych,
 - 8) eurosieroctwem, związanym z wyjazdami rodziców za pracą i sprawowaniem opieki nad dziećmi przez osoby niekompetentne lub nieupoważnione,
 - 9) brakiem wsparcia dla rodzin niewydolnych wychowawczo,
 - 10) dużą liczbą rozwodów,
 - 11) trudnościami z zaangażowaniem służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo publiczne do wspomagania interwencji pracowników socjalnych,
 - 12) zajmowaniem lokali socjalnych, przyznanych ze względu na dobro dzieci przez osoby nieupoważnione,
 - 13) karaniem ofiar, zamiast winowajców,
 - **seniorzy**, gdzie zauważono:
 - 1) zwiększającą się liczbę osób w wieku poprodukcyjnym,
 - 2) brak infrastruktury do obsługi seniorów,
 - 3) brak oferty spędzania czasu,
 - 4) samotność,
 - 5) problemy zdrowotne,
 - 6) brak systemu monitoringu standardu życia seniorów,
 - 7) barierę psychologiczną w zwracaniu się o pomoc,
 - 8) przemoc wobec seniorów,

- 9) wykorzystywanie seniorów,
- **mieszkalnictwo**, z problemami:
 - 1) niewielkimi zasobami mieszkań socjalnych i komunalnych,
 - 2) zbyt małym odzyskiem mieszkań socjalnych,
 - 3) oczekującymi na mieszkanie komunalne rodzinami o najniższych dochodach, usamodzielniającymi się wychowankami domów dziecka i z placówek wychowawczych oraz osobami opuszczającymi zakłady karne,
 - 4) długim czasem oczekiwania na lokale komunalne,
 - 5) rosnącą liczbą wyroków sądowych orzekających eksmisję,
 - 6) rosnącą liczbą odszkodowań orzekanych dla prywatnych właścicieli budynków,
 - 7) rosnącym zadłużeniem lokatorów,
 - 8) bezdomności i braku schroniska dla osób bezdomnych,
 - 9) zapewnienia lokali rodzinom z budynków przeznaczonym do wyburzeń,
 - 10) niedostatecznym standardem lokali komunalnych,
 - **osób niepełnosprawnych**, w związku z którymi podkreślono problematykę:
 - 1) barier architektonicznych i komunikacyjnych,
 - 2) braku przepływu informacji,
 - 3) niedostatecznej wiedzy na temat możliwości uzyskania pomocy, w tym i pomocy finansowej,
 - 4) ograniczonego dostępu do rynku pracy,
 - 5) niewystarczającej liczby wolontariuszy pracujących na rzecz niepełnosprawnych,
 - 6) braku współpracy między organizacjami pozarządowymi,
 - 7) ograniczonej możliwości usamodzielnienia się – nadopiekuńczość rodziców,
 - **problematyki prozdrowotnej**:
 - 1) ze zbyt długim czasem oczekiwania na świadczenia specjalistyczne, zwłaszcza rehabilitację,
 - 2) małą ilością osób objętych programami profilaktyki,
 - 3) niskim poziomem wiedzy o pierwszej pomocy przedmedycznej,
 - 4) wzrostem liczby zachorowań na cukrzycę oraz przypadków otyłości,
 - 5) alkoholizmem i jego społeczną akceptacją,
 - 6) małymi środkami przekazywanymi dla organizacji pozarządowych,
 - 7) małą liczbą projektów partnerskich z organizacjami pozarządowymi.

5.2. Problemy ekonomiczne

Problemy ekonomiczne Tomaszowa Mazowieckiego przyporządkowano do następujących zagadnień:

- **rozwoju gospodarczego**, w ramach którego zauważono:
 - 1) niską innowacyjność branż obecnych w mieście,
 - 2) niski stopień zaawansowania świadczonych usług okołobiznesowych,
 - 3) niedostateczną liczbę instytucji doradztwa okołobiznesowego,
 - 4) niedostatek inwestycji innowacyjnych, zaawansowanych technologicznie i proekologicznych, w tym bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ),
 - 5) niedostateczną ilość scalonych i uzbrojonych terenów inwestycyjnych,
- **oczekiwań pracodawców i pracobiorców**, w tym:
 - 1) niedostatek odpowiednio wykształconej i władającej językami obcymi kadry zarządzającej,
 - 2) odpływ najbardziej kreatywnych pracobiorców z lokalnego rynku pracy w poszukiwaniu lepszych warunków płacowych i bytowych,
 - 3) niedostateczną i nieadekwatną do zgłaszanych potrzeb ofertę edukacyjną dla młodzieży i ofertę szkoleniową dla dorosłych,
- **rozwoju turystyki**, gdzie zauważono:
 - 1) słabe wyeksponowanie posiadanych walorów przyrodniczych i kulturowych,
 - 2) niedostateczną, ogólnodostępną infrastrukturę turystyczną,
 - 3) sezonowość oferty turystycznej,
 - 4) niski standard bazy noclegowej,
 - 5) niewystarczającą liczbę miejsc noclegowych,
 - 6) niewystarczającą liczbę i stopień zróżnicowania bazy gastronomicznej.

5.3. Problemy zagospodarowania przestrzennego

Najważniejszym problemem w zakresie kształtowania ładu przestrzennego Tomaszowa Mazowieckiego jest brak „Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego”, wyznaczającego kierunki rozwoju i przekształceń struktury funkcjonalno – przestrzennej. Bez tego dokumentu płynny jest ostateczny podział Miasta na strefy mieszkaniowo – usługowe, mieszkaniowo – usługowo – administracyjne, aktywności gospodarczej oraz ekologiczno – turystyczno – przyrodniczej.

Pozostałe problemy Tomaszowa Mazowieckiego związane są z następującymi zagadnieniami:

- **infrastruktury mieszkaniowej**, w tym:
 - 1) niedostępności uzbrojonych terenów pod budownictwo mieszkaniowe wielorodzinne,
 - 2) złego stanu budynków mieszkaniowych w centrum miasta,
 - 3) niskiego standardu lokali mieszkalnych w centrum miasta.
- **infrastruktury komunikacyjnej**, gdzie wymienia się:
 - 1) brak wewnętrznej obwodnicy Miasta,
 - 2) brak zewnętrznej obwodnicy Miasta,
 - 3) zły stan nawierzchni głównych dróg w Mieście,
 - 4) występowanie w Mieście dróg bez nawierzchni bitumicznej,
 - 5) brak dogodnych połączeń komunikacyjnych między dzielnicami uznanymi za mieszkaniowe z dzielnicami przemysłowymi,
 - 6) przestarzały i nieefektywny tabor komunikacji miejskiej,
 - 7) niedostateczną infrastrukturę służącą obsłudze transportu publicznego,
- **infrastruktury technicznej**, częściowo jednak nie należącej do Miasta, gdzie zauważono:
 - 1) konieczność rozbudowy i wymiany oświetlenia Miasta,
 - 2) niewystarczający system odwodnienia burzowego,
 - 3) nie objęcie całej powierzchni miasta systemem kanalizacji sanitarnej,
 - 4) przestarzałe i zagrażające zdrowiu mieszkańców elementy sieci wodociągowej zawierające azbest,
- **gospodarki ściekami i odpadami** z zagadnieniami:
 - 1) modernizacji oczyszczalni ścieków,
 - 2) ograniczonej możliwości składowania odpadów komunalnych w aktualnie użytkowanym wysypisku śmieci,
 - 3) pojawiających się okresowo „dzikich” wysypisk
- **środowiskiem przyrodniczym**, w którym podkreślono:
 - 1) zły stopień czystości wód powierzchniowych, w tym i tych wykorzystywanych jako źródło wody pitnej przez mieszkańców,
 - 2) zły stan powietrza atmosferycznego związany z niską emisją,

- 3) konieczność utrzymania ochrony nad już istniejącymi obszarami przyrody chronionej,
- 4) objęcie ochroną nowych obszarów przyrodniczych o unikatowych walorach.

5.4. Analiza SWOT

Analiza SWOT, czyli opis silnych i słabych stron oraz potencjału i zagrożeń dla rozwoju Tomaszowa Mazowieckiego, została przeprowadzona przez Zespół do spraw Budowy Strategii Rozwoju Miasta w roku 2007, a następnie uaktualniona w wyniku prac Komisji Rady Miejskiej w okresie luty/marzec 2008. Analiza wyodrębnia następujące obszary: rentę położeniową, gospodarkę, demografię, edukację kulturę i sport, warunki i jakość życia oraz kapitał społeczny.

Tabela nr 14. Analiza SWOT

Mocne strony	Słabe strony
<i>Renta położeniowa</i>	<i>Renta położeniowa</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. położenie w centrum Polski, na skrzyżowaniu dróg tranzytowych, 2. unikalny układ 5 rzek i rzeczek, 3. położenie przy Puszczy Pilickiej, 4. położenie przy Zalewie Sulejowskim, 5. liczne obszary chroniony przyrodniczej – Rezerwat Niebieskie Źródła, Spalski i Sulejowski Park Krajobrazowy. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. zanieczyszczenie wód powierzchniowych, 2. emisja pyłów i gazów do atmosfery – problem tzw. niskiej emisji.
	<i>Demografia</i>
	<ol style="list-style-type: none"> 1. rosnąca emigracja, w tym odpływ młodych ludzi z Miasta, 2. starzejące się społeczeństwo – mały przyrost naturalny.
<i>Gospodarka</i>	<i>Gospodarka</i>
<ol style="list-style-type: none"> 1. dynamiczny wzrost sektora prywatnego, 2. zróżnicowany profil działalności gospodarczej firm lokalnych 3. duża liczba prywatnych, małych firm 	<ol style="list-style-type: none"> 1. niskie dochody i mała konsumpcja mieszkańców, 2. niskie wydatki i dochody budżetu w przeliczeniu na 1 mieszkańca,

<ol style="list-style-type: none"> 4. wzrost aktywności w budownictwie indywidualnym, 5. duża liczba dostawców usług teleinformatycznych, 6. rezerwa w mocach przerobowych oczyszczalni ścieków, 7. dobra siatka dróg lokalnych, 8. dobra sieć energetyczna i gazowa 9. rezerwa siły roboczej, 10. znane w Polsce i za granicą atrakcje Miasta i regionu. 	<ol style="list-style-type: none"> 3. niestabilność firm na rynku lokalnym, 4. niedostateczna współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami, 5. „zerowe” wyjście Miasta na zewnątrz – brak marki, 6. mała liczba miejsc noclegowych, 7. słaba infrastruktura turystyczna, 8. brak kanalizacji w kilku dzielnicach Miasta, 9. brak wykwalifikowanej siły roboczej.
<p style="text-align: center;"><i>Edukacja, kultura i sport</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. sieć szkół i placówek edukacyjnych, 2. współpraca ze szkołami wyższymi, 3. historia i zabytki Miasta, 4. miejsca pamięci narodowej, 5. muzeum, 6. biblioteka miejska, 7. muszla koncertowa w Parku Miejskim 8. folklor żywy – Skansen Rzeki Pilicy, 9. festiwal „A może byśmy tak ... do Tomaszowa”, 10. bogate tradycje sportowe, 11. trasy i ścieżki turystyczne, 12. kręgielnia, 13. tor łyżwiarski, 14. obiekty sportowe przy ul. Nowowiejskiej. 	<p style="text-align: center;"><i>Edukacja, kultura i sport</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. zaniedbane i zdegradowane zabytki, 2. brak zaplecza kongresowo – konferencyjnego, 3. brak dużych i nowoczesnych obiektów sportowych, 4. brak klas zawodowych o poszukiwanych profilach kształcenia, 5. niewielka liczba znaczących osiągnięć sportowych.
<p style="text-align: center;"><i>Warunki i jakość życia</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. spadek stopy % bezrobocia, 2. dobra baza dla opieki zdrowotnej, 3. dobra infrastruktura służąca zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego, 4. duży udział wspólnot wyznaniowych w życiu Miasta. 	<p style="text-align: center;"><i>Warunki i jakość życia</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. niski standard nawierzchni dróg, 2. 80 km nieutwardzonych dróg, 3. brak obwodnicy Miasta, 4. problemy społeczne – alkoholizm, dziedziczenie biedy, 5. nieliczne i mało aktywne organizacje

<p style="text-align: center;"><i>Kapitał społeczny</i></p> <p>1. media publiczne.</p>	<p>pozarządowe,</p> <p>6. niedostateczna wymiana informacji między urzędem a mieszkańcami,</p> <p>7. zły stan techniczny zasobów mieszkaniowych,</p> <p>8. duża liczba osób i rodzin korzystających z pomocy społecznej.</p>
--	--

Szanse:	Zagrożenia
<p style="text-align: center;"><i>Renta położeniowa</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. tereny leśne i zasoby wody pod rekreację, 2. znane miejscowości w okolicy Miasta, 3. bliskość do centrów gospodarczych, kulturowych, administracyjnych i religijnych. 	<p style="text-align: center;"><i>Renta położeniowa</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. brak obwodnicy Miasta.
<p style="text-align: center;"><i>Gospodarka</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. uzbrojone tereny inwestycyjne, 2. złoża piasków kwarcytowych, 3. zasoby wody, 4. obiekty poprzemysłowe, 5. potencjał jednostek wojskowych w Mieście i w okolicy, 6. baza noclegowa dla zwiedzających Miasto w najbliższej okolicy. 	<p style="text-align: center;"><i>Gospodarka</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. niedostatek lokalnych środków finansowych na rozwój Miasta, 2. brak profesjonalnych kadr dla rozwoju innowacyjnych przedsiębiorstw, 3. braki w infrastrukturze komunalnej, 4. nieaktualność programu wspierania aktywności gospodarczej.
<p style="text-align: center;"><i>Edukacja, kultura i sport</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. historia i zabytki okolicy, 2. legendy i tradycje Miasta i okolicy, 3. rozwijające się placówki kulturalne, 4. Ośrodek Hodowli Żubrów w Książu, 5. Centralny Ośrodek Sportu w Spale. 	<p style="text-align: center;"><i>Edukacja, kultura i sport</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. brak znajomości historii i zabytków Miasta, 2. brak programu ochrony zabytków.
<p style="text-align: center;"><i>Warunki i jakość życia</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. budownictwo jednorodzinne, 2. programy profilaktyki zdrowia i przeciwdziałania alkoholizmowi oraz narkomanii. 	<p style="text-align: center;"><i>Warunki i jakość życia</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. brak nowoczesnego układu komunikacyjnego,
	<p style="text-align: center;"><i>Kapitał społeczny</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. niedostateczna komunikacja Urzędu Miasta z przedsiębiorcami i mieszkańcami, 2. opór społeczny przed zmianami, 3. niedostateczne wsparcie ze strony organizacji pozarządowych, 4. brak nowych liderów społecznych, 5. brak wsparcia politycznego na wyższych szczeblach władzy.

III

Cele strategiczne i szczegółowe rozwoju lokalnego

1. Misja i wizja

„Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Miasta Tomaszów Mazowiecki 2008 – 2022” przyjęta uchwałą Rady Miejskiej nr XXV/194/08 z dnia 2 kwietnia 2008 roku wyznacza cele strategiczne i operacyjne na lata 2008-2013 oraz kreśli wizje rozwoju do roku 2022.

Misja Miasta głosi, że:

My, Tomaszowianie cenimy w relacjach pomiędzy ludźmi uczciwość, otwartość, zaufanie i odpowiedzialność.

Opierając się na poszanowaniu godności ludzkiej, przestrzegając zasad tolerancji i rozumiejąc zróżnicowane potrzeby naszej wspólnoty, pragniemy zbudować przyjazne, bogate i otwarte dla wszystkich Miasto. Rozwój naszej zbiorowości widzimy jako zapewnienie bezpieczeństwa, upowszechnienie kultury, oświaty i sportu oraz osiągnięcie szeroko pojętej równowagi w jakości życia mieszkańców.

i doprowadzić ma do urzeczywistnienia wizji, według której w 2022 roku:

Tomaszów Mazowiecki – Miasto powstałe dzięki woli człowieka, jest idealną symbiozą ludzi i przyrody, będącą wzorem dla innych, jak przy wykorzystaniu zasobów naturalnych zapewnić rozwój i radość jego mieszkańcom.

Świadomi swojej wartości mieszkańcy, wykorzystując potencjał krajobrazowo-przyrodniczy oraz lokalizacyjny, stworzyli miejsce bezpieczne i czyste, otwarte nie tylko dla ludzi kreatywnych i aktywnych ale i dla tych pragnących spokoju.

Nasza determinacja pozwoliła zbudować Miasto z szerokimi horyzontami rozwoju. Tomaszów Mazowiecki jest miastem bez problemów socjalno-bytowych, stwarza warunki do zdobywania wiedzy poprzez obcowanie z przyrodą i kulturą oraz do aktywności fizycznej, pozwala na rozwój zawodowy, wspierając aktywnych, odważnych i innowacyjnych. Bliskość do krajowych centrów administracji, biznesu, kultury, nauki, sportu i religii pozwala mieszkańcom i przyjezdnym na prowadzenie godziwego życia.

2. Cele strategiczne i operacyjne

Strategia Rozwoju Miasta przewiduje na najbliższy, pięcioletni okres programowania następujące cele strategiczne i operacyjne:

Kod: C 01	KARTA CELU STRATEGICZNEGO C 01	Wersja: 1
Cel:	Tomaszów Mazowiecki miejscem przyjaznym dla mieszkańców i gości	Wprowadzono: 2008
		Aktualizowano:
KARTA CELÓW OPERACYJNYCH		
Kod:	Cel operacyjny	Cel do roku
C 0101	System rozwiązywania problemów społecznych	2010
C 0102	Zwiększenie aktywności fizycznej	2011
C 0103	Upowszechnianie kultury i oświaty	2012
ORGAN ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ CELU STRATEGICZNEGO C 01: PREZYDENT MIASTA		
JEDNOSTKI/OSOBY PROWADZĄCE PRACĘ NAD CELEM STRATEGICZNYM:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wydział Polityki Społecznej, 2. Wydział Edukacji, 3. Wydział Inwestycji, 4. Wydział Inżyniera Miasta, 5. Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji, 6. Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta 		
MIARY I WSKAŹNIKI REALIZACJI		
Wskaźniki:	Dla C 0101: - liczba osób korzystających z pomocy społecznej Dla C 0102: - liczba osób aktywnych fizycznie Dla C 0103: - liczba osób uczestniczących w wydarzeniach kulturalno-oświatowych	
Miary:	Dla C 0101: - dokument „Strategia rozwiązywania problemów społecznych” w 2008 r. - zmniejszenie osób korzystających z pomocy społecznej o 3% w skali roku Dla C 0102: - dokument „Strategia rozwoju sportu” w 2008 r. - wzrost liczby osób aktywnych fizycznie o 15% w skali roku Dla C 0103: - wzrost liczby wydarzeń kulturalnych oraz zajęć edukacyjnych o 10% w skali roku	

Kod: C 02	KARTA CELU STRATEGICZNEGO C 02	Wersja: 1
Cel:	Tomaszów Mazowiecki wspiera aktywnych i kreatywnych	Wprowadzono: 2008 Aktualizowano:
KARTA CELÓW OPERACYJNYCH		
Kod:	Cel operacyjny	Cel do roku
C 0201	System promocji Miasta	2009
C 0202	Wspieranie ludzi przedsiębiorczych i innowacyjnych, zmierzające do wzrostu zatrudnienia ludzi młodych	2010
C 0203	Oferta inwestycyjna Miasta, obejmująca tereny i powierzchnie biurowe	2013
ORGAN ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ CELU STRATEGICZNEGO C 01: PREZYDENT MIASTA		
JEDNOSTKI/OSOBY PROWADZĄCE PRACĘ NAD CELEM STRATEGICZNYM:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Skarbnik Miasta, 2. Referat Budżetu, 3. Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta, 4. Wydział Inwestycji, 5. Wydział Inżyniera Miasta, 6. Pełnomocnik ds. Rewitalizacji Miasta, 7. Architekt Miasta, 8. Wydział Rozwoju Przestrzennego i Gospodarki Nieruchomościami. 		
MIARY I WSKAŹNIKI REALIZACJI		
Wskaźniki:	Dla C 0201: - liczba osób odwiedzających oraz inwestujących w Mieście Dla C 0202: - liczba lokalnych podmiotów gospodarczych Dla C 0203: - liczba nowych podmiotów gospodarczych działających w Mieście i w powiecie	
Miary:	Dla C 0201: - dokument „Strategia promocji Miasta” w 2008 r. - wzrost liczby odwiedzających Miasto o 15% w skali roku Dla C 0202: - wzrost zatrudnienia o 3% w skali roku Dla C 0203: - wzrost liczby podmiotów gospodarczych o 5% w skali roku	

Kod: C 03	KARTA CELU STRATEGICZNEGO C 03	Wersja: 1
Cel:	Tomaszów Mazowiecki miastem funkcjonalnym	Wprowadzono: 2008 Aktualizowano:
KARTA CELÓW OPERACYJNYCH		
Kod:	Cel operacyjny	Cel do roku
C 0301	Realizacja Wieloletniego Planu Inwestycyjnego na lata 2007-2013	2013
C 0302	Przekształcenie centrum Miasta w przestrzeń przyjazną dla mieszkańców i gości	2013
ORGAN ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ CELU STRATEGICZNEGO C 01: PREZYDENT MIASTA		
JEDNOSTKI/OSOBY PROWADZĄCE PRACĘ NAD CELEM STRATEGICZNYM:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Skarbnik Miasta, 2. Referat Budżetu, 3. Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta, 4. Wydział Inwestycji, 5. Wydział Inżyniera Miasta, 6. Pełnomocnik ds. Rewitalizacji Miasta, 7. Architekt Miasta, 8. Wydział Rozwoju Przestrzennego i Gospodarki Nieruchomościami. 		
MIARY I WSKAŹNIKI REALIZACJI		
Wskaźniki:	Dla C 0301: - realizacja zapisów WPI Dla C 0302: - rewitalizacja centrum Miasta	
Miary:	Dla C 0301: - dokument WPI na lata 2007-2013 w 2008 r. - realizacja WPI na poziomie co najmniej 80% założonych celów w roku Dla C 0302: - dokument „Lokalny Plan Rewitalizacji” w 2008 r. - realizacja LPR na poziomie co najmniej 80% założonych celów w roku	

Kod: C 04	KARTA CELU STRATEGICZNEGO C 04	Wersja: 1
Cel:	Tomaszów Mazowiecki miastem świadomych obywateli	Wprowadzono: 2008
		Aktualizowano:
KARTA CELÓW OPERACYJNYCH		
Kod:	Cel operacyjny	Cel do roku
C 0401	Upowszechnianie wartości oraz standardów zbiorowości lokalnej	2009
C 0402	Polepszanie warunków dla podnoszenia wiedzy i kompetencji	2013
ORGAN ODPOWIEDZIALNY ZA REALIZACJĘ CELU STRATEGICZNEGO C 01: PREZYDENT MIASTA		
JEDNOSTKI/OSOBY PROWADZĄCE PRACĘ NAD CELEM STRATEGICZNYM:		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Wydział Rozwoju, Strategii i Promocji Miasta, 2. Wydział Polityki Społecznej, 3. Wydział Edukacji. 		
MIARY I WSKAŹNIKI REALIZACJI		
Wskaźniki:	Dla C 0401: - liczba osób i organizacji uczestniczących w życiu publicznym Miasta Dla C 0402: - liczba osób kształcących się	
Miary:	Dla C 0401: - dokument „Strategia komunikowania się Urzędu Miasta” w 2008 roku - wzrost liczby osób aktywnych publicznie o 3% w skali roku Dla C 0402: - wzrost liczby osób kształcących się o 10% w skali roku	

3. Analiza SMART

Dla oceny zasadności postawionych celów strategicznych i operacyjnych Planu istotne jest przeprowadzenie ich analizy. Powszechnie stosowaną metodą oceny celów jest analiza SMART (prostota – mierzalność – ambitność – realność – terminowość).

Cel strategiczny I: uczynienie Miasta miejscem przyjaznym dla mieszkańców i gości oraz wynikające z niego cele operacyjne są:

- sformułowane czytelnie,
- istnieje możliwość ich zmierzenia,

- zaspokajają ambicje rozwojowe społeczności lokalnej,
- wydają się realne do osiągnięcia przy posiadanych zasobach,
- racjonalnie rozłożono je w czasie.

Cel strategiczny II: wspieranie aktywnych i kreatywnych oraz przypisane do niego cele operacyjne:

- są czytelne i w dwóch przypadkach C0202 i C0203 precyzyjnie wskazują, co Miasto pragnie osiągnąć,
- istnieje możliwość ich zmierzenia,
- rzutujące na rozwój Tomaszowa Mazowieckiego przez najbliższe lata,
- nie przekraczają możliwości, jakimi dysponuje samorząd,
- nie budzą zastrzeżeń w zakresie czasu ich realizacji.

Cel strategiczny III: uczynienie miasta bardziej funkcjonalnym oraz wynikające z niego cele operacyjne:

- w zakresie celu C0301 są standardowym zadaniem samorządu lokalnego, a w zakresie celu C0302 wynikać będą z Lokalnego Planu Rewitalizacji,
- istnieje możliwość ich zmierzenia,
- wpływają na stan infrastruktury komunalnej i zagospodarowania przestrzennego,
- przy aktualnym i prognozowanym budżecie Miasta oraz przy poziomie planowanych dotacji są realne do osiągnięcia,
- czas realizacji jest bardzo ambitny ale możliwy do osiągnięcia.

Cel strategiczny IV: budowa świadomego obywatelska wraz z celami operacyjnymi:

- wydaje się celem prostym ale w praktyce jest trudnym do osiągnięcia,
- istnieje możliwość ich zmierzenia,
- wpłyną w znaczący sposób na polepszenie funkcjonowanie zbiorowości lokalnej,
- wynikają z istotnej potrzeby,
- istnieje niebezpieczeństwo niezrealizowania celu C0401 ze względu na specyfikę lokalnej sytuacji społecznej i gospodarczej.

IV

Zadania zmierzające do poprawy sytuacji na obszarze realizacji Planu

1. Zmiany w strukturze gospodarczej

- zdefiniowanie i aktywizacja lokalnych zasobów,
- rozwój instytucji otoczenia biznesu,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi, wspierającymi rozwój gospodarczy,
- uzbrajanie terenów pod przyszłe inwestycje,
- poszukiwanie potencjalnych inwestorów – stworzenie profilu idealnego inwestora, uwzględniającego specyfikę lokalnych zasobów.

2. Zmiany w sposobie użytkowania terenu

- wydzielenie stref przemysłowych,
- wydzielenie stref mieszkaniowych, w tym nowych terenów pod budownictwo mieszkaniowe wielorodzinne,
- przeniesienie uciążliwej działalności gospodarczej z centrum Miasta oraz terenów mieszkaniowych do stref przemysłowych,
- wydzielenie na obrzeżach Miasta oraz przy obiektach użyteczności publicznej miejsc pod parkingi.

3. Rozwój systemu komunikacji i infrastruktury

- przebudowa i modernizacja układu komunikacyjnego w centrum,
- budowa obwodnicy,
- budowa i uzbrojenie w infrastrukturę techniczną dróg osiedlowych,
- rozbudowa sieci wodnej oraz kanalizacji sanitarnej i deszczowej,
- rozbudowa sieci ciepłowniczej.

4. Poprawa stanu środowiska

- polepszenie stanu wód powierzchniowych,

- likwidacja problemu tzw. niskiej emisji pyłów i gazów,
- segregacja i utylizacja odpadów komunalnych,
- poprawa czystości i estetyki otoczenia, także poprzez zachowanie ładu przestrzennego,
- wyznaczenie stref wolnych od aktywności przemysłowej oraz stref wzmożonej dbałości o środowisko naturalne.

5. Poprawa stanu środowiska kultury i oświaty

- ochrona miejsc dziedzictwa kulturowego i miejsc pamięci narodowej,
- upowszechnianie wiedzy o historii i tradycji,
- ułatwianie dostępu do placówek kultury i sztuki,
- upowszechnianie czytelnictwa,
- modernizacja zaplecza dydaktycznego,
- upowszechnianie nowoczesnych technik i technologii,
- podnoszenie znajomości języków obcych,
- dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb gospodarki,
- wspieranie kształcenia ustawicznego dorosłych,
- rozbudowa i modernizacja Ośrodka Sportu i Rekreacji,
- budowa i modernizacja wielofunkcyjnych boisk szkolnych,
- wdrożenie programów popularyzacji sportu.

6. Poprawa warunków i jakości życia mieszkańców

- budowy domów wielorodzinnych,
- budowa mieszkań komunalnych,
- wyodrębnienie z zasobów komunalnych lokali socjalnych,
- rewitalizacja substancji mieszkaniowej w tzw. starym budownictwie.
- rozbudowa systemu monitoringu dla poprawy bezpieczeństwa mieszkańców,
- modernizacja i rozbudowa zaplecza dla służb miejskich porządkowych,
- poprawa bezpieczeństwa na drogach – bezkolizyjne skrzyżowania, bezpieczne przejścia dla pieszych, bezpieczna droga do szkoły.
- programy przeciwdziałania patologiom – alkoholizmowi, narkomanii, przemocy w rodzinie,

- programy aktywizacji osób odrzuconych i nieprzystosowanych społecznie – głównie długotrwale bezrobotnych,
- przeciwdziałanie bezdomności,
- tworzenie ośrodków pobytu dla osób potrzebujących stałej opieki i wsparcia.

V

Realizacja zadań inwestycyjnych zmierzających do poprawy sytuacji na obszarze realizacji Planu

1. Planowane zadania inwestycyjne w latach 2008 - 2013

Planowane inwestycje na terenie Tomaszowa Mazowieckiego wynikają z przyjętych uchwałami Rady Miejskiej:

- **Wieloletniego Planu Inwestycyjnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013,**
- **Lokalnego Planu Rewitalizacji Miasta Tomaszowa Mazowieckiego na lata 2007 – 2015,**
- Wykazu przedsięwzięć do **Wieloletniej Prognozy Finansowej na lata 2012 – 2017.**

**WYKAZ ZADAŃ INWESTYCYJNYCH DLA MIASTA TOMASZÓW MAZOWIECKI NA LATA 2008 - 2013
Z PERSPEKTYWĄ NA LATA 2014-2017**

dział	Lp. zadania	Nazwa zadania	Okres realizacji	Łączne nakłady finansowe	Nakłady poniesione przed 2008	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
600	-	Transport	-	110 973 324	1 558 413	760 333	3 869 389	10 654 935	6 389 001	15 241 701	25 926 643	19 281 909	7 991 000	7 220 000	12 080 000
	1	Lokalny transport zbiorowy	2007-2017	3 190 011	349 582	499 738	440 962	499 729	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000	200 000
	2	Drogi publiczne powiatowe	2007-2017	4 863 841	1 086 531	0	392 156	0	327 722	557 432	500 000	500 000	500 000	500 000	500 000
	3	Budowa ulicy E. Orzeszkowej w Tomaszowie Mazowieckim - powiązanie dróg lokalnych z siecią dróg międzynarodowych i krajowych oraz otwarcie terenów inwestycyjnych*	2005-2010	3 407 813	122 300	62 220	121 423	2 814 064	287 806						
	4	Budowa ulic: Cegielnianej i Ugaj - łącznik do ul. Brukowej	2008-2010	1 284 003	0	27 694	933 913	33 672	288 724						
	5	Przebudowa schodów w ulicy Rzeźniczej	2008-2010	477 424	0	1 615	258 652	217 157							
	6	Przebudowa schodów w ulicy Przeskok	2008-2010	422 604	0	0	46 510	376 094							
	7	Budowa ulicy Bibliotecznej - etap I projektu pn. Odbudowa i modernizacja budynków i ich adaptacja do nowych funkcji "Miasto otwarte"	2008-2012	2 693 023	0	5 295	7 500	146 845	86 199	2 447 184					
	8	Kompleksowe zagospodarowanie przestrzeni publicznej "Przebudowa płyty Placu Kościuszki"	2008-2014	33 427 874	0	1 991	63 709	405 411	23 786	3 614 600	14 754 437	14 563 940			

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

9	Przygotowanie terenów na obszarach objętych rewitalizacją pod realizację nowych inwestycji gospodarczych	2008-2014	11 906 260	0	2 880	1 076 271	465 399	287 255	6 161 229	2 495 257	1 417 969			
10	Przebudowa wiaduktu drogowego nad linią PKP Tomaszów Mazowiecki - Radom w ciągu ul. Gminna - Cisowa w Tomaszowie Mazowieckim	2008-2013	6 640 105	0	158 900	0	0	0	504 256	5 976 949				
11	Dokumentacja nowoprojektowanego odcinka ulicy Kolejowej	2009	31 354	0	0	31 354	0	0	0	0	0	0	0	0
12	Budowa ulicy Dolnej	2009-2010	1 017 810	0	0	46 970	970 840							
13	Budowa ulicy Bluszczowej	2009-2010	517 971	0	0	27 996	489 975							
14	Budowa ulicy Kruczej	2009-2010	298 452	0	0	22 570	275 882							
15	Budowa ulic: Lawendowej i Jeżynowej	2009-2010	587 230	0	0	34 160	553 070							
16	Budowa ulicy Wola Wiaderna	2009-2010	1 196 533	0	0	69 110	1 127 423							
17	Budowa ulicy Bezdomej, Kanonierów, Sobieskiego i Chodkiewicza	2009-2010	2 272 936	0	0	57 950	1 188 846	1 026 140						
18	Budowa ulic w osiedlu "Rolandówka": ul. Żytnia, Środkowa, Rybaki, Chłodna, Obwodowa, Spacerowa, Zdrojowa	2009-2011	2 062 727	0	0	84 335	391 337	1 587 055						
19	Remont ulicy Paszkowskiego	2009-2011	448 562	0	0	0	9 097	439 465						
20	Budowa ulic: Skłodowskiej, Narewskiego i Chrobrego	2009-2014	5 219 740	0	0	119 740	0	0	500 000	2 000 000	2 600 000			
21	Budowa ul. Chopina	2009-2016	1 896 760	0	0	5 438	317 322	0	0	0	0	574 000	1 000 000	

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

22	Dokumentacja techniczna budowy dróg w osiedlu Polna	2010	24 400	0	0	0	24 400	0	0	0	0	0	0	0
23	Budowa ulicy Kalinowej	2010-2011	385 585	0	0	0	20 876	364 709						
24	Budowa ulic: Konwaliowej, Jagodowej i Szarotki	2010-2011	788 742	0	0	0	29 890	758 852						
25	Budowa ulicy Gęsiej	2010-2015	358 670	0	0	28 670	0	0	0	0	0	330 000		
26	Budowa ulicy Rumiankowej	2010-2015	526 094	0	0	0	26 094	0	0	0	0	500 000		
27	Budowa ulic w osiedlu Wierzbowia	2010-2016	6 895 000	0	0	0	0	635 000	1 060 000	0	0	3 200 000	2 000 000	
28	Budowa ulicy Siedmiodomki	2010-2016	1 333 745	0	0	0	53 745	0	0	0	0	875 000	405 000	
29	Budowa ulic: Husarskiej i Brzozowej	2010-2016	1 222 133	0	0	0	35 133	0	0	0	0	300 000	887 000	
30	Budowa ulicy Świeżej	2010-2016	1 168 184	0	0	0	33 184	0	0	0	0	500 000	635 000	
31	Przebudowa odcinka ulic: Gminnej i Hubala	2010-2017	1 776 970	0	0	0	46 970	0	0	0	0	0	700 000	1 030 000
32	Budowa ulic w osiedlu Nowy Port	2010-2017	2 807 988	0	0	0	54 900	3 088	0	0	0	0	600 000	2 150 000
33	Budowa ulicy Łącznej wraz z sięgaczem od ul. Głównej	2010-2016	949 034	0	0	0	24 034	0	0	0	0	632 000	293 000	
34	Budowa ulicy Przejazd Dąbrowski wraz z sięgaczem od ulicy Zielonej	2010-2015	403 546	0	0	0	23 546	0	0	0	0	380 000		
35	Przebudowa ulic: Polna, Szkolna, Żwirki i Wigury oraz Bohaterów Getta Warszawskiego	2010-2017	8 273 200	0	0	0	0	73 200	0	0	0	0	0	8 200 000
36	Dokumentacja techniczna budowy ulic: Batorego, Żółkiewskiego i Hetmańskiej	2012	70 000	0	0	0	0	0	70 000	0	0	0	0	0
37	Dokumentacja na budowę ulicy Działkowej	2012	127 000	0	0	0	0	0	127 000	0	0	0	0	0

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

630		Turystyka	-	9 451 272	85 972	79 401	316 813	3 380 946	1 598 764	3 989 376	0	0	0	0	0
	38	Budowa parkingu przy Rezerwacie Niebieskie Źródła - elementem ograniczającym presję turystów*	2001-2012	3 263 516	66 560	0	1 200	0	96 380	3 099 376					
	39	Zabezpieczenie i adaptacja wyrobisk "Grot Nagórzyckich" w Tomaszowie Mazowieckim na podziemną trasę turystyczną*	2005-2011	4 636 568	19 412	54 900	12 200	2 997 172	1 492 884	60 000					
	40	Modernizacja infrastruktury ograniczającej nadmierną presję turystów w Rezerwacie Niebieskie Źródła*	2007-2010	711 688	0	24 501	303 413	383 774							
	41	Zagospodarowanie terenu przyległego do Grot Nagórzyckich	2011-2012	839 500	0	0	0	0	9 500	830 000					
700	-	Gospodarka mieszkaniowa	-	21 765 302	1 791 478	2 159 460	3 202 154	2 250 850	2 480 680	2 480 680	0	0	0	2 400 000	5 000 000
	42	Podwyższenie kapitału spółki TTBS	2007-2011	6 799 000	799 760	999 960	999 960	999 960	1 499 680	1 499 680					
	43	Wykup nieruchomości do zasobu komunalnego	2007-2011	7 454 138	991 718	1 159 500	2 162 010	1 178 910	981 000	981 000					
	44	Budowa budynku mieszkalnego wielorodzinnego wraz z zagospodarowaniem terenu pomiędzy ulicami: Kwiatową, Szarych Szeregów, M. Kolbe oraz Ks. Skorupki	2009-2017	7 512 164	0	0	40 184	71 980	0	0	0	0	0	2 400 000	5 000 000
750	-	Administracja publiczna	-	1 150 000	0	0	0	0	0	100 000	800 000	250 000	0	0	0

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

	45	Budowa publicznych punktów dostępu do internetu	2012-2014	550 000	0	0	0	0	0	50 000	250 000	250 000			
	46	Budowa systemu GIS	2012-2013	600 000	0	0	0	0	0	50 000	550 000				
801	-	Oświata i Wychowanie	-	22 668 395	41 480	1 077 930	9 474 747	10 754 271	479 967	0	0	0	640 000	200 000	0
	47	Budowa basenu przy Zespole Szkół Nr 4 w Tomaszowie Mazowieckim - rozbudowa infrastruktury poszerzającej ofertę kształcenia przez całe życie*	2007-2010	16 109 765	14 640	305 000	7 543 055	8 124 114	122 956						
	48	Termomodernizacja Zespołu Szkół Nr 4 w Tomaszowie Mazowieckim przy ul. Ostrowskiego	2008-2010	3 883 517	26 840	766 934	1 864 354	1 225 389							
	49	Termomodernizacja budynku Przedszkola Nr 11	2008-2010	281 990	0	5 996	26 346	249 648							
	50	Budowa bieżni wraz z przebudową ogrodzenia na terenie SP Nr 1	2009-2010	518 002	0	0	11 712	506 290							
	51	Budowa boiska wielofunkcyjnego wraz z bieżnią na terenie Gimnazjum nr 7	2009-2011	1 022 201	0	0	29 280	635 910	357 011						
	52	Termomodernizacja budynku Przedszkola Nr 12	2010-2016	852 920	0	0	0	12 920	0	0	0	0	640 000	200 000	
900	-	Gospodarka Komunalna	-	18 627 966	0	59 231	620 097	1 780 076	2 841 696	2 000 000	1 815 698	9 311 168	0	200 000	0
	53	Wniesienie wkładu do spółki ZGW-K	2008-2011	4 000 000	0	0	0	0	2 000 000	2 000 000					
	54	Przebudowa nawierzchni Pl. Narutowicza	2008-2011	1 023 073	0	7 991	327 869	447 213	240 000						
	55	Renowacja parku Rodego	2008-2016	589 355	0	51 240	148 488	150 000	39 627	0	0	0	0	200 000	

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

	56	System Informacji Miejskiej	2009-2010	1 212 466	0	0	62 586	620 980	528 900						
	57	Budowa dwóch kładek pieszo-rowerowych nad rzeką Wolbórką	2009-2014	3 265 121	0	0	35 697	380 395	21 565	0	0	2 827 464			
	58	Przebudowa południowej strony parku "Bulwary"	2009-2014	8 537 951	0	0	45 457	181 488	11 604	0	1 815 698	6 483 704			
921	-	Kultura, Ochrona Dziedzictwa Narodowego	-	46 173 794	89 182	229 829	2 907 828	4 406 862	1 893 597	70 000	13 844 049	18 884 610	2 100 072	1 747 765	0
	59	Budowa Ośrodka Kultury "Tkacz" w Tomaszowie Mazowieckim - Centrum Aktywności Kulturalnej	2007-2010	4 370 935	14 640	77 440	2 035 545	2 243 310							
	60	Adaptacja budynku byłego sądu na Placu Kościuszki na Centrum Dialogu Społecznego i Wolontariatu	2007-2011	3 742 232	74 542	32 990	816 405	1 716 245	1 102 050						
	61	Rewaloryzacja parku na terenie Muzeum oraz wymiana ogrodzenia budynku Muzeum	2008-2014	532 959	0	116 959	0	6 000	0	0	0	0	410 000		
	62	Odbudowa i adaptacja budynku przemysłowego na potrzeby MCIB - etap II projektu pn. Odbudowa i modernizacja budynków i ich adaptacja do nowych funkcji "Miasto otwarte"	2009-2014	13 502 265	0	0	18 868	86 629	5 108	0	5 857 941	7 533 719			
	63	Zagospodarowanie terenu łączącego MCIB z Kinoteatrem "Włóknierz" - etap III projektu pn. Odbudowa i modernizacja budynków i ich adaptacja do nowych funkcji "Miasto otwarte"	2009-2014	1 850 424	0	0	5 840	79 792	4 146	0	764 029	996 617			

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

	64	Przebudowa i rozbudowa budynku kinoteatru wraz z przebudową Sali widowiskowej - etap IV projektu pn.Odbudowa i modernizacja budynków i ich adaptacja do nowych funkcji "Miasto otwarte"	2009-2014	17 816 526	0	0	29 787	132 527	7 859	70 000	7 222 079	10 354 274			
	65	Renowacja kamienicy narożnej przy Placu Kościuszki 24/24a wraz z dziedzińcem i adaptacja jej do potrzeb gospodarczych wspierających kulturowe funkcje Placu Kościuszki	2008-2015	2 994 032	0	2 440	1 383	73 485	1 887	0	0	0	1 167 072	1 747 765	
	66	Przebudowa dachu budynku Muzeum w Tomaszowie Mazowieckim - klasycystycznego pałacu Ostrowskich z 1812 roku	2010-2011	831 661	0	0	0	59 114	772 547						
	67	Odnowienie elewacji budynku postajennego wraz z wykonaniem przyłączy	2010-2015	532 760	0	0	0	9 760	0	0	0	0	523 000		
926	-	<u>Kultura fizyczna i sport</u>	-	<u>16 521 170</u>	<u>0</u>	<u>48 633</u>	<u>100 723</u>	<u>1 232 920</u>	<u>1 195 936</u>	<u>3 092 758</u>	<u>0</u>	<u>0</u>	<u>1 066 000</u>	<u>4 284 200</u>	<u>5 500 000</u>
-	68	Rozbudowa OSiR w Tomaszowie Mazowieckim - uzupełnienie oferty turystyczno-rekreacyjnej Miasta poprzez przebudowę boiska o sztucznej nawierzchni wraz z infrastrukturą	2008-2012	4 149 527	0	48 633	12 200	0	1 195 436	2 893 258					
	69	Budowa kompleksu boisk przy Gimnazjum Nr 3 w Tomaszowie Mazowieckim - w ramach programu "Moje Boisko - Orlik 2012"	2009-2010	1 187 283	0	0	23 863	1 163 420							
	70	Modernizacja i rozbudowa toru łyżwiarskiego w OSiR	2009-2017	5 064 660	0	0	64 660	0	0	0	0	0	0	5 000 000	

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

71	Dokumentacja na budowę budynku administracyjno - socjalnego na terenie OSiR przy ul. Strzeleckiej	2010	69 500	0	0	0	69 500	0	0	0	0	0	0	0
72	Przebudowa boiska głównego w OSiR	2011-2016	5 550 200	0	0	0	0	500	199 500	0	0	1 066 000	4 284 200	
73	Budowa sali widowiskowo - sportowej	2011-2017	500 000	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	500 000
RAZEM			247 331 223	3 566 525	4 414 817	20 491 751	34 460 860	16 879 641	26 974 515	42 386 390	47 727 687	11 797 072	16 051 965	22 580 000

2. Zadania planowane do realizacji po roku 2013

Plany inwestycyjne Miasta po zakończeniu okresu planowania 2008 – 2013 kreśli „**Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Tomaszowa Mazowieckiego 2008 – 2022**”, zawierająca w dziesięcioletniej wizji między innymi zadania dotyczące:

- strefy społecznej, w tym:
 - 1) rozbudowy i udostępnienia bazy sportowej, w tym budowę aqua parku,
 - 2) utworzenie biblioteki multimedialnej,
 - 3) rewitalizację placówek kultury,
 - 4) ożywienie przestrzeni publicznej nad rzeką Pilicą,
 - 5) ożywienie budownictwa mieszkaniowego,
 - 6) podniesienie standardów mieszkań komunalnych,
 - 7) nadanie nowych funkcji społecznym obiektom przemysłowym w centrum,
- strefy gospodarczej z:
 - 1) rozbudową zaplecza hotelowego,
 - 2) utworzeniem centrum kongresowo – wystawienniczego,
 - 3) rozbudową sieci lokali gastronomicznych,
 - 4) utworzeniem strefy handlu i usług w obiektach przemysłowych w centrum,
 - 5) przygotowaniem nowych terenów pod inwestycje,
- strefy funkcjonalno – przestrzennej, w ramach której uzyskamy:
 - 1) zewnętrzną obwodnicę Miasta,
 - 2) parkingi na obrzeżach Miasta,
 - 3) ekologiczną komunikację miejską,
 - 4) ciągi pieszo – rowerowe łączące kluczowe miejsca Miasta,
 - 5) regulację brzegów rzek i rzeczek,
 - 6) programy racjonalnego wykorzystywania zasobów naturalnych,
 - 7) zmodernizowaną oczyszczalnię miejską,
 - 8) kompleksową sieć kanalizacji sanitarnej i deszczowej.

VI

Powiązanie projektów z innymi działaniami realizowanymi na terenie gminy/powiatu/województwa

Plan Rozwoju Lokalnego dla Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008 – 2013 musi być powiązany z dokumentami i programami planistycznymi będącymi podstawą polityki regionalnej zarówno na poziomie powiatowym, jak i wojewódzkim. Zgodność Planu Rozwoju Lokalnego ze strategicznymi dokumentami planistycznymi jest więc warunkiem koniecznym dla jego skutecznej realizacji.

1. Plany działań na poziomie powiatu

Powiat Tomaszowski w 2007 roku opracował nowe dokumenty strategiczne, z którymi Plan Rozwoju Lokalnego Tomaszowa Mazowieckiego ze swoimi celami strategicznymi i celami operacyjnymi oraz projektami i zadaniami pozostaje w zgodzie.

„Strategia Rozwoju Społeczno – Gospodarczego Powiatu Tomaszowskiego na lata 2007 – 2015 z poszerzoną prognozą do roku 2020”, uznaje za cele strategiczne:

- rozwój i unowocześnienie infrastruktury technicznej sprzyjającej ochronie środowiska i rozwojowi obszarów wiejskich oraz odnawialnych źródeł energii, z następującymi celami operacyjnymi:
 - 1) poprawa stanu infrastruktury drogowej,
 - 2) poprawa uzbrojenia terenu,
 - 3) budowa obwodnicy miasta Tomaszów Mazowiecki,
 - 4) wprowadzenie edukacji ekologicznej do szkół,
 - 5) rozwój infrastruktury wiejskiej,
 - 6) promowanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii.
- rozwój i unowocześnienie infrastruktury społecznej, zapewnienie dostępu do nowoczesnej opieki medycznej oraz ochronę zdrowia, a także wprowadzenie nowoczesnych metod nauczania oraz równego dostępu do placówek edukacyjnych, z celami operacyjnymi:
 - 1) zwiększenie nakładów na oświatę, opiekę zdrowotną, kulturę i sport,
 - 2) poprawa stanu infrastruktury społecznej oraz jej wyposażenia,
 - 3) edukacja zdrowotna dzieci i młodzieży.

- zwiększenie bezpieczeństwa i porządku publicznego, z celami operacyjnymi:
 - 1) poprawa organizacji ruchu drogowego zapewniającego bezpieczeństwo użytkowników,
 - 2) budowa i rozbudowa monitoringu na terenie powiatu.
- budowa wizerunku powiatu oraz rozwój walorów turystycznych powiatu, z celami operacyjnymi:
 - 1) rozwój usług turystycznych,
 - 2) szersze wykorzystanie walorów turystycznych powiatu,
 - 3) rozwój turystyki i agroturystyki.

„**Lokalny Plan Rozwoju Powiatu Tomaszowskiego na lata 2007 – 2015 z poszerzoną prognozą do roku 2020**”, zawiera 69 zadań inwestycyjnych, które można przyporządkować do następujących projektów:

- budowa i modernizacja dróg i szlaków komunikacyjnych,
- modernizacja budynków szkolnych,
- opieka społeczna,
- zakup sprzętu ratowniczo – medycznego,
- bezpieczeństwo publiczne,
- programy edukacyjne,
- informatyzacja placówek oświatowych,
- promocja turystyki.

2. Plany działań na poziomie województwa

W styczniu 2006 roku Sejmik Województwa Łódzkiego uchwalił aktualizację „**Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007 – 2020**”, opartą na dokumencie opracowanym i uchwalonym w 2000 roku i poddanym ocenie w 2004 roku. Strategia dla województwa łódzkiego definiuje 3 sfery strategiczne, w ramach których wymienia cele operacyjne:

- sfera społeczna, związana ze wzrostem ogólnego poziomu cywilizacyjnego, w ramach której wymienia się:
 - 1) podnoszenie poziomu wykształcenia mieszkańców województwa,
 - 2) podnoszenie poziomu jakości życia,
 - 3) zmniejszanie zjawiska wykluczenia społecznego i modernizację systemów pomocy społecznej,

- 4) podnoszenie poziomu aktywności społecznej.
- sfera ekonomiczna, związana z poprawą konkurencyjności gospodarczej województwa, czyli:
 - 1) zwiększenie dostępności gospodarczej regionu,
 - 2) tworzenie nowoczesnej, prorozwojowej i innowacyjnej bazy gospodarczej,
 - 3) budowa społeczeństwa informacyjnego,
 - 4) trwałe i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich,
 - 5) podnoszenie ogólnego poziomu zatrudnialności i mobilności zawodowej mieszkańców województwa,
 - 6) tworzenie wizerunku regionu przyjaznego i atrakcyjnego dla podejmowania współpracy, inwestowania i życia mieszkańców.
- sfera funkcjonalna, rozumiana jako rzeczywistość społeczno-ekonomiczna regionu, posiadającego własną podmiotowość kulturową i gospodarczą, w ramach której należy:
 - 1) stymulować przemiany w sieci osadniczej, polegające na wzroście roli miast w organizacji funkcjonalno-przestrzennej województwa,
 - 2) uporządkowanie gospodarki przestrzennej,
 - 3) umacnianie identyfikacji mieszkańców z województwem,
 - 4) poprawa warunków życia mieszkańców regionu poprzez poprawę jakości środowiska.

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta musi być także spójny z ustaleniami innych dokumentów programowych na poziomie regionalnym. Jego cele, a zatem i zadania przewidziane do wdrożenia, są więc powiązane z Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami dla Województwa Łódzkiego na lata 2003 - 2010, Programem Ochrony Środowiska Województwa Łódzkiego z 2003 roku, Wojewódzkim Planem Zdrowotnym dla Województwa Łódzkiego z 2003 roku oraz Regionalną Strategią Zatrudnienia na lata 2003-2010.

VII

Oczekiwane wskaźniki osiągnięć Planu Rozwoju Lokalnego

Realizacja Planu Rozwoju Lokalnego będzie poddawana sprawdzeniu dwukrotnie, ewaluacją cząstkową po 2010 roku oraz ewaluacją końcową po 2013 roku. Kontroli podlegać będzie stopień realizacji poszczególnych projektów i zadań, monitorowanie ich zgodności z planowanym zakresem prac i ich harmonogramem, sposobem finansowania oraz rezultatami.

Każdy projekt i zadanie podlegać będzie kontroli i ocenie, a stopień realizacji poszczególnych zadań zostanie określony według następującej skali efektywności:

znacznie powyżej celu	-	5
niewielko powyżej celu	-	4
na poziomie założonego celu	-	3
niewielko poniżej celu	-	2
znacznie poniżej celu	-	1
brak oceny	-	0

Narzędziem oceny projektów i zadań będzie system wskaźników wyników, rezultatów i oddziaływania.

Wskaźniki wyników

Rodzaj wskaźnika	Definicja	Jednostka miary
Infrastruktura drogowa	Drogi wybudowane lub zmodernizowane	km %
Digitalizacja	Usługi z wykorzystaniem technologii informatycznych	liczba %
Uzdatnianie i oczyszczanie ścieków	Poprawa wydajności oczyszczania ścieków	m ³ %
Przyjmowanie i recykling odpadów	Poprawa wydajności punktu przyjmowania odpadów i wzrost recyklingu	kg %
Przedsiębiorczość	Liczba podmiotów gospodarczych z sektora MMSP	liczba %
Edukacja	Liczba uczniów/studentów	liczba %
Infrastruktura edukacyjna	Liczba inwestycji	liczba m ²
Sfera społeczna	Liczba projektów i organizacja	liczba %

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

Wspólnoty i stowarzyszenia	Liczba wspólnot i stowarzyszeń	liczba %
Rewitalizacja	Liczba projektów i zadań	Liczba m ³

Wskaźniki rezultatów

Rodzaj wskaźnika	Definicja	Jednostka miary
Zwiększenie dostępności	Miara dostępności	%
Oszczędność czasu	Miara czasu	h
Ludność obsługiwana	Miara liczby obsługiwanych obywateli	liczba %
Usługi informatyczne	Miara liczby punktów dostępu	liczba %
Likwidacja odpadów	Miara korzystania gospodarstw domowych z wywozu śmieci	liczba %
Dystrybucja wody	Miara punktów poboru obsługiwanych przez nową lub zmodernizowaną sieć wodną	liczba km %
Odbiór nieczystości płynnych	Miara punktów zrzutu ścieków obsługiwanych przez nową lub zmodernizowaną sieć kanalizacji sanitarnej	liczba km %
Inwestycje bezpośrednie	Miara ilości przedsięwzięć inwestycyjnych	liczba %
Usługi edukacyjne	Miara ilości absolwentów z wykształceniem zawodowym i wyższym	liczba %
Usługi społeczne	Miara liczby osób objętych usługami społecznymi	liczba %
Wzrost atrakcyjności	Miara wzrostu liczby turystów	liczba %

Wskaźniki oddziaływania

Rodzaj wskaźnika	Definicja	Jednostka miary
Wpływ na poziom zatrudnienia	Miara nowopowstałych lub utrzymanych miejsc pracy	%
Wpływ na środowisko	Miara zanieczyszczenia środowiska	%
Wpływ na natężenie zjawiska	Miara natężenia zjawiska problemowego	%
Wpływ na wydajność	Miara stopnia wykorzystania zasobów	%
Wpływ na innowacyjność	Miara przyrostu przedsięwzięć z zakresu badań, rozwoju i nowoczesnych technologii	%

Plan Rozwoju Lokalnego Miasta Tomaszów Mazowiecki na lata 2008-2013

Wpływ na wykluczenie społeczne	Miara liczebności grup objętych zjawiskiem wykluczenia społecznego	%
Wpływ na aktywność	Miara aktywności zawodowej i przedsiębiorczości	%

VIII

Plan finansowy na lata 2008 – 2013 i prognoza do roku 2020

1. Budżet Miasta

1.1. Budżet za lata 2004 – 2010

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Dochody							
majątkowe	-	-	-	2 562 995	3 940 313	12 045 607	18 420 132
własne	47 456 725	51 940 783	56 686 806	67 406 790	78 119 970	77 975 397	79 311 872
subwencje	27 001 086	26 962 038	27 156 168	28 027 528	27 934 132	31 079 550	31 613 816
dotacje	14 518 438	23 324 110	28 494 972	26 561 441	25 344 352	35 777 589	41 867 415
Razem	88 976 249	102 226 931	112 337 946	124 558 754	135 338 767	144 832 536	152 793 104
Wydatki							
majątkowe	10 436 024	13 605 041	17 529 640	15 661 508	20 907 811	35 194 771	38 108 733
bieżące	69 915 225	83 151 675	90 253 540	99 730 498	119 400 958	130 526 950	141 422 908
dotacje	4 365 993	5 191 342	6 776 270	7 579 871	8 930 260	10 268 092	11 191 325
obsługa długu	-	-	-	463 649	803 044	1 023 967	2 101 066
pozostałe wydatki	718 782	456 790	393 650	513 261	-	-	-
Razem	85 436 024	102 404 848	114 953 100	123 948 787	140 308 769	165 721 721	179 531 641

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

1.2. Prognoza budżetowa na lata 2012-2017

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Dochody							
bieżące	142 543 889	145 814 744	151 647 334	157 713 227	164 021 756	170 582 626	177 405 932
majątkowe	12 376 434	16 151 085	18 650 340	17 907 562	9 550 000	8 500 000	9 000 000
Razem	154 920 324	161 965 829	170 297 674	175 620 789	173 571 756	180 582 626	188 405 932
Wydatki							
bieżące							
majątkowe	18 290 724	23 193 826	27 066 473	28 047 220	17 538 260	19 463 490	21 208 533
Razem	165 004 670	169 008 570	175 797 512	179 752 880	173 306 526	179 414 287	185 337 914
Kwota długu	77 440 331	84 483 072	89 982 910	94 115 001	93 849 771	92 681 432	89 613 414
Limit spłaty zobowiązań (%)	14,10	13,15	14,03	3,71	5,90	7,14	8,90
Zadłużenie ogółem (%)	49,99	52,16	52,84	53,59	54,07	51,32	47,56

Źródło: Urząd Statystyczny w Łodzi

2. Inne źródła finansowania

Poniżej przedstawione zostaną możliwości aplikowania o fundusze krajowe i europejskie dla realizacji projektów i zadań inwestycyjnych przewidzianych do realizacji od 2012 roku.

Działanie	Zewnętrzne źródła finansowania
Lokalny transport zbiorowy	<u>RPO WŁ</u>
Drogi publiczne powiatowe	oś I, działanie I.1 – Drogi
Budowa ulic miejskich	oś I, działanie I.4 – Miejski Transport Publiczny oś I, działanie I.5 – Inteligentne Systemy Transportu <u>Narodowy Program Przebudowy Dróg Lokalnych 2008-2011</u> <u>Narodowy Program Przebudowy Dróg Lokalnych – ETAP II</u>
Zadania w ramach programu Rewitalizacji Centrum Miasta	<u>RPO WŁ</u> <u>Oś VI, działanie VI.1</u>
Przebudowa wiaduktu drogowego nad torami kolejowymi w ciągu ulic: Gminna – Cisowa w Tomaszowie Mazowieckim	<u>RPO WŁ*</u> : oś I, działanie I.1 – Drogi oś I, działanie I.2 – Kolej
Budowa publicznych punktów dostępu do internetu	<u>RPO WŁ</u> <u>oś IV, działanie IV.1</u>
Budowa systemu GIS	<u>RPO WŁ</u> <u>Oś IV, działanie IV.2</u>
Budowa lub modernizacja boisk przy szkołach podstawowych i gimnazjach	<u>Ministerstwo Sportu i Turystyki:</u>
Odnowienie elewacji budynku przystajennego wraz z wykonaniem przyłączy	<u>Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego – programy Ministra Kultury</u> <u>Urząd Marszałkowski w Łodzi – dotacje na infrastrukturę kultury</u>
Modernizacja i rozbudowa toru łyżwiarskiego w OSiR	<u>Ministerstwo Sportu i Turystyki</u>
Przebudowa boiska głównego w OSiR	<u>Ministerstwo Sportu i Turystyki</u>

IX

System wdrażania

1. Jednostki odpowiedzialne za koordynację działań

Plan Rozwoju Lokalnego jest dokumentem ponadkadencyjnym, określającym cele i programy działań na kilka lat oraz wymagającym ciągłej pracy nad podnoszeniem jego jakości. Proces jego wdrażania jest złożonym przedsięwzięciem, wymagającym dobrego przygotowania informacyjnego i stałej komunikacji z otoczeniem.

Za wdrażanie Planu Rozwoju Lokalnego odpowiada Gmina – Miasto Tomaszów Mazowiecki, a organem odpowiedzialnym za zarządzanie i realizację zawartych w niej celów i zadań jest Prezydent Miasta, który poprzez jednostki organizacyjne Urzędu Miasta prowadzi i koordynuje wszystkie działania. Szczegółowy zakres odpowiedzialności wynika z regulaminu organizacyjnego Urzędu i zarządzeń Prezydenta Miasta.

Urząd Miasta Tomaszowa Mazowieckiego posiada strukturę organizacyjną i zasoby kadrowe zdolne do wdrożenia Planu Rozwoju Lokalnego.

2. Podmioty odpowiadające za realizację działań

Za realizację celów i zadań odpowiada Prezydent Miasta i wskazane przez niego osoby i jednostki organizacyjne Urzędu Miasta, które:

- opracowują i składają wnioski o finansowanie zewnętrzne zadań,
- przeprowadzają przetargi związane z realizacją zadań,
- nadzorują bieżącą dokumentację techniczną i finansową zadań,
- nadzorują wykonawców pod kątem terminowości i jakości realizacji zadań
- dbają o zgodności realizacji Planu z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu,
- zbierają dane statystyczne i finansowe na temat postępów wdrażania oraz przebiegu realizacji projektów w ramach Planu,
- przygotowują informacje o zakresie realizacji Planu oraz prowadzą promocję Planu,
- przygotowują projekty rocznych i okresowych raportów na temat wdrażania Planu.

Karty celów strategicznych i operacyjnych zamieszczone w rozdziale III punkt 2 wskazują podmioty współuczestniczące we wdrażaniu celów strategicznych i operacyjnych Planu Rozwoju Lokalnego. Wykaz ten należy uzupełnić o jednostki merytoryczne Urzędu Miasta, które współuczestniczą w przygotowaniu i realizacji zaplanowanych zadań. Są to w szczególności:

- Skarbnik Miasta,
- Wydział Inżyniera Miasta,
- Wydział Inwestycji,
- Wydział Gospodarki Nieruchomościami,
- Wydział Polityki Społecznej,
- Wydział Edukacji,
- Wydział Kultury, Sportu i Rekreacji,
- Wydział Strategii i Zarządzania Projektami,
- Wydział Działalności Gospodarczej,
- Referat Budżetu i Analiz Finansowych,
- Biuro Architekta Miasta.

3. Harmonogram realizacji zadań

Harmonogram realizacji zadań zapisanych w Planie Rozwoju Lokalnego wynika z podejmowanych uchwał budżetowych, zawierających limit wydatków na zadania inwestycyjne w poszczególnych latach.

X

Sposoby monitorowania, oceny i komunikacji społecznej

1. System monitorowania Planu Rozwoju Lokalnego

Monitorowaniem wdrażania i zarządzania Planem Rozwoju Lokalnego oraz jego poszczególnych elementów zajmuje się Komitet Monitorujący, powołany przez Prezydent Miasta odrębnym Zarządzeniem, z wyjątkiem przedstawicieli Rady Miejskiej, których wybór musi być zatwierdzony Uchwałą Rady Miejskiej. Dla zachowania ciągłości procesu przygotowania Planu i jego realizacji, w skład Komitetu Monitorującego wchodzi przedstawiciele jednostek organizacyjnych Urzędu Miasta, zaangażowanych w sporządzanie i wdrażanie Planu Rozwoju Lokalnego.

Zebrania Komitetu Monitorującego odbywają się raz na pół roku. Istnieje możliwość częstszych spotkań po uprzednim zawiadomieniu członków Komitetu. Funkcję Sekretariatu Komitetu Monitorującego pełni Wydział Strategii i Zarządzania Projektami Urzędu Miasta Tomaszowa Mazowieckiego. Obowiązkiem w/w Wydziału jest zawiadamianie członków Komitetu o terminach posiedzeń, przygotowywanie na w/w posiedzenia szczegółowych informacji na temat postępów w realizacji Planu, przygotowywanie protokołów z posiedzeń Komitetu Monitorującego, zawierających ustalenia w/w posiedzeń i przesyłanie ich do członków Komitetu. Komitet Monitorujący analizować będzie ilościowe i jakościowe informacje na temat wdrażanych projektów i całego Planu Rozwoju Lokalnego w aspekcie finansowym i rzeczowym. Celem takiej analizy jest zapewnienie zgodności realizacji projektów i Planu z wcześniej zatwierdzonymi założeniami i celami. Jeśli w raportach monitoringowych ujawnione zostaną problemy związane z wdrażaniem Planu, Komitet Monitorujący powinien podjąć działania mające na celu wyeliminowanie pojawiających się trudności wdrożeniowych.

2. Sposoby oceny Planu Rozwoju Lokalnego

Na planowe posiedzenia Komitetu Monitorującego Wydział Strategii i Zarządzania Projektami Urzędu Miasta we współpracy z innymi komórkami organizacyjnymi Urzędu Miasta, w tym szczególnie z Wydziałem Inwestycji oraz Referatem Budżetu i Analiz Finansowych, przygotowuje szczegółową informację na

temat postępów w realizacji projektów i zadań Planu Rozwoju Lokalnego w formie standardowego raportu monitorującego (Załącznik nr 1).

Wydział Strategii i Zarządzania Projektami Urzędu Miasta we współpracy z innymi komórkami organizacyjnymi Urzędu Miasta, w tym szczególnie z Wydziałem Inwestycji oraz Referatem Budżetu i Analiz Finansowych, do 31 marca każdego roku przygotowuje tabele ewaluacyjne (Załącznik nr 2) dotyczące realizacji projektów i zadań w roku poprzednim oraz na ich podstawie przedstawia projekt Raportu Ewaluacyjnego. W raporcie tym zawarte będą wnioski i rekomendacje związane z realizacją Planu Rozwoju Lokalnego. Projekt Raportu Ewaluacyjnego będzie omawiany przez Komitet Monitorujący i przedstawiany w formie informacji Radzie Miasta.

Aktualizacja Planu Rozwoju Lokalnego, oparta o wnioski i rekomendacje z raportów ewaluacyjnych wymaga uchwały Rady Miejskiej.

Na koniec okresu planowania, tzn. w pierwszym półroczu 2014 roku, Komitet Monitorujący sporządzi Raport Końcowy, obrazujący faktycznie zrealizowane zadania w kontekście założeń Planu Rozwoju Lokalnego. Wszelkie rozbieżności pomiędzy ustaleniami Planu, a jego rzeczywistym wykonaniem będą w w/w raporcie szczegółowo wyjaśnione. Raport końcowy będzie przyjmowany w drodze Uchwały Rady Miejskiej.

3. Sposoby inicjowania współpracy pomiędzy sektorem publicznym, prywatnym i organizacjami pozarządowymi

Władze samorządowe w trakcie wdrażania Planu Rozwoju Lokalnego muszą znaleźć skuteczną metodę przekazywania informacji do otoczenia. Powinny także zwrócić baczną uwagę na sprawny system przyjmowania informacji z otoczenia, od partnerów społecznych, podmiotów prywatnych i organizacji pozarządowych.

Możemy wyróżnić dwa główne typy otoczenia, z którym władze Miasta muszą się komunikować. Po pierwsze jest to otoczenie wewnętrzne, obejmujące pracowników urzędu, którzy uczestniczą bezpośrednio w administrowaniu miastem, ich wiedzę, motywację, umiejętności praktyczne, kompetencje interpersonalne, lecz także technologię i zasoby organizacji. Otoczenie zewnętrzne to ogół mieszkańców Miasta, w którym można wyróżnić szereg grup, organizacji, stowarzyszeń i instytucji czy przedsiębiorstw z terenu Miasta oraz sąsiednie gminy, struktury powiatowe, wojewódzkie i ogólnopństwowe.

Obszary działań w zakresie komunikacji i współpracy władz Miasta Tomaszowa Mazowieckiego z otoczeniem to:

- informowanie o postępach wdrażania Planu Rozwoju Lokalnego, tak aby każdy mieszkaniec Miasta miał możliwość uzyskania informacji o aktualnym stanie prac wdrożeniowych wraz z wglądem w raporty monitoringowe, raporty ewaluacyjne i raporty końcowe,
- umożliwienie mieszkańcom Miasta udziału w pracach nad monitoringiem i ewaluacją Planu,
- współpraca z mediami lokalnymi w zakresie przekazywania informacji o wdrażanych projektach i zadaniach.

4. Działania informacyjne i promocja Planu Rozwoju Lokalnego

Budowanie wizerunku Planu wymaga dwojakiemu rodzaju działań:

- zarządzania informacją, mającego na celu sprawne, efektywne i planowe przekazywanie informacji do otoczenia, zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego,
- stworzenia w społeczności lokalnej oraz dalszym otoczeniu Miasta świadomości wzajemnych powiązaniach i zależności.

Wydział Strategii i Zarządzania Projektami Urzędu Miasta realizuje działania informacyjne i promocyjne w zakresie realizacji Planu Rozwoju Lokalnego, mające na celu przede wszystkim informowanie opinii publicznej, w tym szczególnie potencjalnych i faktycznych beneficjentów projektów i zadań o ich rezultatach. Prasa lokalna i regionalna, telewizja i radio o zasięgu regionalnym oraz portale internetowe związane z Miastem, w tym strona internetowa Urzędu Miasta muszą na bieżąco podawać informacje na temat realizacji Planu, zarówno w formie materiałów redakcyjnych, jak i artykułów i audycji płatnych.

Dodatkowo Miasto zobowiązane jest do informowania i promocji projektów i zadań współfinansowanych ze środków unijnych, w tym szczególnie do systematycznego informowania na temat faktycznego i możliwego zaangażowania finansowego UE w realizację projektów oraz stanie zaawansowania realizacji tych zadań i ich efektów.

Załącznik nr 1

Raport monitoringowy z realizacji projektu

1. Tytuł projektu:
2. Okres objęty raportem:
3. Dane jednostki/osoby przygotowującej raport:
4. Opis działań zrealizowanych w okresie objętym raportem monitoringowym:
5. Harmonogram realizacji projektu:

a) planowany

Etapy realizacji projektu (kwartały)	Rok				Rok				Rok				Rok			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV

b) rzeczywisty

Etapy realizacji projektu (kwartały)	Rok				Rok				Rok				Rok			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV

6. Działania jakie zostaną zrealizowane w najbliższym czasie:

7. Informacje o problemach związanych z realizacją projektu:

8. Finansowa realizacja projektu:

Etapy realizacji projektu (rok i kwartał)	Źródło 1		Źródło 2		Źródło 3		Źródło 4	
	Planowane wydatki	Faktyczne wydatki	Planowane wydatki	Faktyczne wydatki	Planowane wydatki	Faktyczne wydatki	Planowane wydatki	Faktyczne wydatki
RAZEM								

ZAŁĄCZNIK 2

TABELA EWALUACYJNA

Metryka projektu:

Obszar strategiczny	
Cel operacyjny	
Zadanie/działanie	
Osoba/jednostka odpowiedzialna	
Termin realizacji zadania	

Karta realizacji projektu

L.p.	Planowane działania - Opis i planowany termin	Podjęte działania - Opis i termin podjętych działań	Efekty - termin i opis wykonanych działań	Nakłady - rzeczywiste, planowane, różnica	Przyczyny odchyień	Uwagi i propozycje działań
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						